

Suuntaus-hanke

SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖJEN NYKYTILANNE VENÄJÄLLÄ

10.4.2015
Maahanmuuttovirasto
Maatietopalvelu
Julkinen teemaraaportti

Pakolaisrahasto

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	2
1.1. Taustaa	2
1.2. Terminologiasta	4
1.3. Aiheen tutkimiseen liittyviä erityispiirteitä	4
2. ASENNOITUMINEN SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN VENÄJÄLLÄ	5
3. VÄKIVALTA YKSITYISHENKILÖIDEN TAHOLTA	7
3.1. Yksityisten tekemä väkivalta	7
3.2. Hyökkäykset LGBT-tapahtumien ja aktivistien kimppuun	8
4. VIRANOMAISTEN SUHTAUTUMINEN	10
4.1. Viranomaisten väkivalta	10
4.2. Lainkäyttö seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien rajoittamiseksi	10
4.2.1. Homopropagandalain soveltaminen ja vaikutus	10
4.2.2. Muiden lakien nojalla tapahtuvat syytteet ja rajoitukset sekä lakihankkeet	13
4.3. Viranomaisten suojeleminen ja rikosten rankaisematta jääminen	14
4.3.1. Rankaisematta jäävät rikokset	14
4.3.2. Tapaukset, joissa oikeuksia on suojeltu	17
4.4. Valtionjohdon ja poliitikkojen LGBT-vastaiset lausunnot ja toimet	18
4.5. Koulutustehtävissä työskentelevien irtisanomiset ja painostukset	19
4.6. Transihmisten henkilöllisyysasiakirjoihin liittyvät ongelmat	19
5. ALUEELLISIA EROJA	20
6. RISKIRYHMÄT: KEIHIN ONGELMAT KOHDISTUVAT?	21
7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	22
LÄHTEET	23

1. JOHDANTO

Tämä teemaraportti on osa Suomen Maahanmuuttoviraston maatietopalvelun ERF-rahoitettua ”Suuntaus”-hanketta, jonka tarkoitus on tunnistaa tärkeimpiä maatietoaiheita ja ennakoida entistä paremmin tulevia tietotarpeita. Metodina on ollut puhuttelupöytäkirjojen systemaattinen läpikäyminen tarkoitusta varten laadittua lomakepohjaa käyttämällä. Tutkitut maat ovat Nigeria, Iran, Irak ja Venäjä, sekä kansalaisuudettomat. Tämän raportin teema on ollut pöytäkirjojen analyysin perusteella yksi yleisimmin esiintyneistä turvapaikanhakuperusteista. Raportin tiedot perustuvat julkisiin lähteisiin.

1.1. Taustaa

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asema ei Venäjällä ole aiemminkaan ollut hyvä, vaikka samaa sukupuolta olevien suhteet eivät ole olleet rikos vuoden 1993 jälkeen, ja homoseksuaalisuus poistui sairausluokituksesta vuonna 1999.¹ Kansainvälinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen järjestö ILGA-Europe arvioi jo ennen viimeisiä lakimuutoksia vuoden 2012 tilannetta käsitellessään Venäjän Euroopan huonoimmaksi maaksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille. Järjestö arvioi, että sen mittaamista seksuaalivähemmistöjen oikeuksista toteutui Venäjällä vain 7 prosenttia.²

ILGA-Europen sivuilla on tarkempi yhteenveto Venäjän LGBT-oikeuksista, joka on päivitetty viimeksi kesällä 2014. Käytännössä oikeuksista toteutuvat Venäjällä seuraavat:

- sekä samansukupuolisissa että erisukupuolisissa seksuaalisissa suhteissa sama suojaikäraja
- sukupuolen muuttaminen asiakirjoihin mahdollista; kuitenkin tässä on käytännössä useita rajoituksia, joita ei lainsäädännössä ole
- yksittäiset henkilöt voivat saada keinohedelmöityksen (ei samaa sukupuolta olevat parit)
- sukupuolensa korjanneet voivat mennä naimisiin vastakkaista sukupuolta olevan kanssa³

ILGA nostaa esille useita ongelmia. Syrjintää ja vihapuhetta seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella ei ole kielletty eikä niiden kitkemistä varten ole toimenpiteitä tai julkisia elimiä. Seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä ei mainita mahdollisina turvapaikkaperusteina. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapahtumia ja heidän järjestöjensä toimintaa hankaloitetaan, ja ne joutuvat väkivallan kohteeksi. Samaa sukupuolta olevien parisuhteita ei ole millään tavoin tunnustettu. Sukupuolen juridinen korjaaminen on mahdollista eikä tällöin lain mukaan ole vaatimuksia esimerkiksi määrätyistä lääketieteellisistä toimenpiteistä, avioerosta tai yksin elämisestä. Käytännössä näitä kuitenkin usein vaaditaan, jotta sukupuolen merkintä virallisiin asiakirjoihin onnistuu.⁴

Human Rights Watchin mukaan venäläiset näkevät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt yhä negatiivisemmassa valossa ja pitävät heitä epänormaaleina ja perversseinä. LGBT-vastainen retoriikka on lisääntynyt Venäjällä, ja siihen syyllistyvät jopa valtion edustajat ja ortodoksisen kirkon johto.⁵

¹ HRW 12/2014, s. 12.

² ILGA-Europe 05/2013 (1).

³ ILGA-Europe 06/2014.

⁴ Ibid. 06/2014.

⁵ HRW 12/2014, s. 12-13.

30.6.2013 säädettiin Venäjän liittovaltion tasolla ns. homopropagandalaki. Kyseinen laki kieltää ”epäperinteisten seksuaalisten suhteiden propagandan alaikäisille”. Tällaiseen propagandaan lakitekstin mukaan kuuluu:

- homoseksuaalisten suhteiden esittäminen alaikäisille positiivisessa tai kiinnostavassa valossa
- Sen käsityksen luominen, että ne ovat tasavertaisia ”perinteisten” eli heteroseksuaalisten suhteiden kanssa
- homoseksuaalisuuden rohkaiseminen alaikäisissä

Lain rikkomisesta seuraa sakkorangaistus, yksityishenkilöille 4000–5000 ruplan suuruisia (n. 56-60 euroa) ja järjestöille jopa miljoonan ruplan (noin 16 000 euron) sakot. Jos seksuaalivähemmistöille myönteisen sisällön välittämiseen käytetään joukkoviestimiä, se on rangaistavaa 50 000 – 100 000 ruplan (800 – 1600 euron) sakoilla. Tekoihin syyllistyneet ulkomaalaiset voidaan karkottaa maasta. Vastaavia lakeja oli jo aiemmin säädetty useilla Venäjän alueilla, mm. Pietarissa jonne se säädettiin vuonna 2012. Kaliningradissa ns. homoseksuaalisen propagandan levittämisen kieltö ei rajoitu alaikäisiin, vaan propagandan levittäminen kenelle tahansa on rangaistavaa.⁶

Venäjän perustuslaillisen tuomioistuimen mukaan laki suojelee perustuslaillisia arvoja kuten perhettä ja lapsuutta sekä suojelee lapsia vahingolliselta kehitykseltä. Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan laki on syrjivä ja rajoittaa oikeudettomasti ilmaisun-, järjestäytymisen- ja kokoontumisvapautta. Se vaikuttaa suhteettoman paljon LGBT-henkilöihin ja LGBT-aktivisteihin.⁷ Vaikka propagandalain ja sen alueellisten versioiden on sanottu suojelevan lapsia, ne estävät aktivistien mukaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvia lapsia ja nuoria saamasta tietoa ja tukea, jota he tarvitsevat, eivätkä he voi kasvaa todellisen identiteettinsä mukaisesti.⁸ Lain on myös sanottu olevan niin epämääräisesti muotoiltu, että se johtaa välttämättä kiristykseen, korruptioon ja valikoivaan toimeenpanoon.⁹ Monet kansainväliset tahot kuten eri YK:n edustajat ja Euroopan neuvoston elimet ovat tuominneet liittovaltion lain tai sitä edeltäneet alueelliset lait.¹⁰

Liittovaltion mediavalvontapalvelu on julkaissut muistion, joka opastaa lain tulkinnassa. Se esittää kriteerit ja esimerkkejä siitä, mikä katsotaan ”epäperinteisten seksuaalisten suhteiden propagandaksi”. Muistiossa sanotaan, että materiaali, joka suoraan tai epäsuorasti hyväksyy epäperinteisissä seksuaalisissa suhteissa olevat ihmiset, on lainvastaista, ja ILGA-Europan mukaan tähän kuuluu useimmat LGBT-asioiden neutraalit tai positiiviset maininnat.¹¹

Propagandalain lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastaan on hiljattain käyty muullakin lainsäädännöllä. Venäläisten lasten adoptointi maihin, joissa samaa sukupuolta olevien avioliitot ovat laillisia, on kielletty. Lisäksi vuonna 2013 valmisteltiin lakiesitystä, joka mahdollistaisi sen, että samaa sukupuolta olevilta pareilta otetaan lapset pois.¹² Laki vedettiin pois duumasta, mutta lakiesityksen laatija aikoo palauttaa sen käsittelyyn muutosten jälkeen. Duuman lapsi- ja perhekomitean johtaja Jelena Mizulina oli ennen lain poisvetämistä sanonut, että lain käyttöönotto on epätodennäköistä, koska sitä olisi mahdotonta panna toimeen johtuen vaikeuksista tunnistaa perheet, joihin se soveltuu.¹³

⁶ World Organisation Against Torture 4.10.2013; HRW 12/2014, s. 14-21; The Moscow Times, 29.6.2014.

⁷ HRW 12/2014, s. 15; Article 19, 3.7.2013.

⁸ Esim. HS 20.1.2015 (1); Kochetgov / OpenDemocracy, 22.8.2012.

⁹ Gessen / The Guardian, 11.8.2013.

¹⁰ HRW 12/2014, s. 15-16; ILGA 5/2013; ILGA 5/2014, s. 142-143.

¹¹ USDOS 27.2.2014; ILGA 5/2014, s. 144.

¹² Gessen / The Guardian, 11.8.2013; RFE/RL 21.10.2013.

¹³ RFE/RL 21.10.2013.

1.2. Terminologiasta

Raportin tekstissä puhutaan seksuaalivähemmistöistä ja sukupuolivähemmistöistä: seksuaalivähemmistöt tarkoittavat seksuaaliselta suuntautumiseltaan yleisestä heteroseksuaalisuuden käsityksestä poikkeavia: ennen kaikkea sekä mies- että naispuolisia homo- ja biseksuaaleja. Naispuolisia homoseksuaaleja kutsutaan yleisesti myös nimityksellä lesbo. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan transihmisiä (esim. transsukupuoliset, transgenderit ja transvestiitit), intersukupuolisia ja muunsukupuolisia henkilöitä.

Raportissa pyritään käyttämään alkuperäislähteen termejä, jotta sisältö ei vääristyisi. Mikäli alkuperäislähteissä on puhuttu vain homoseksuaaleista, seksuaalivähemmistöstä tai homovastaisesta (anti-gay / homophobic) suhtautumisesta, voidaan näitä suomenkielisiä termejä käyttää tekstissä, jos alkuperäislähteestä ei selviä, koskeeko asia käytännössä myös sukupuolivähemmistöjä ja muita seksuaalivähemmistöjä kuin homoseksuaaleja. Tällöin on kuitenkin hyvä tiedostaa, että näitäkin termejä käyttäessä asia saattaa käytännössä koskea kaikkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, ei vain homoseksuaaleja. Mikäli lähteen kuvaamien tapahtumien perusteella kuvattu tapaus tai ongelma koskee nimenomaan seksuaalivähemmistöjä tai tiettyä ryhmää heidän joukossaan (esimerkiksi homoseksuaaliset miehet), käytetään tätä tarkempaa termiä.

Koska ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt” on melko hankala ilmaisu, aina ymmärrettävyyden ja lauserakenteen mahdollistaessa käytetään LGBT-lyhennettä, joka on kansainvälisissä yhteyksissä vakiintunut lyhenne ilmaisusta ”lesbian, gay, bisexual and transgender”. Suomessa SETA käyttää HLBTIQ-lyhennettä. Tämän raportin pääasiallisena kohderyhmänä olevien turvapaikkayksikön työntekijöiden voi olla tarpeen käyttää itse kansainvälisiä lähteitä täydentämään raportin antamia tietoja. Tämän helpottamiseksi raportin tekstissä käytetään tavanomaisinta kansainvälistä lyhennettä LGBT.¹⁴

1.3. Aiheen tutkimiseen liittyviä erityispiirteitä

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen aseman tutkiminen Venäjällä on siinä suhteessa hankalaa, että suurin osa julkisesta tiedosta on peräisin LGBT-aktivisteilta itseltään: joko suoraan venäläisiltä LGBT-järjestöiltä ja -aktivisteilta, tai LGBT-ihmisiä ja aktivisteja haastatelleilta kansainvälisiltä ihmisoikeusjärjestöiltä. Näin ollen on vaikea arvioida, kuinka puolueetonta saatava tieto todella on. Raporttiin on pyritty valikoimaan kattava valikoima kansainvälisiä lähteitä: ihmisoikeus- ja LGBT-järjestöjen raportteja, kansainvälisten järjestöjen ja hallitusten raportteja sekä artikkeleita sekä länsimaaisista että venäläisistä lehdistä.

Lähteiden yksipuolisuus johtuu siitä, että muilta tahoilta tietoa ei juuri saa: valtiovalta esimerkiksi ei julkaise tilastoja LGBT-ihmisistä ja heihin kohdistuvasta väkivallasta, eivätkä LGBT-asiat juuri näy monissa venäläisissä tiedotusvälineissä neutraalissa merkityksessä. Tietoa löytyy kuitenkin valtiojohdon ja poliitikkojen LGBT-vastaisista lausunnoista ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia rajoittavasta lainsäädännöstä. Tällaiset tiedot, sekä virallisten tietojen puute seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta, vahvistavat LGBT-ihmisten ja heidän järjestöjensä kertomusta. Lisäksi tutkimukseen on pyritty valitsemaan runsaasti lähteitä, jotta poikkeavat tiedot mahdollisimman todennäköisesti löytyisivät. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että LGBT-yhteisön omat näkemykset ja tiedot korostuvat lähdeaineistossa muun tiedon puutteessa.

¹⁴ Määrittelyissä käytetty apuna Setan sanastoa, <http://seta.fi/hlbtiq/>

On myös huomioitava, että lähteissä korostuvat erityisesti LGBT-ihmisten kärsimät ongelmat. Tilanteet, joissa ongelmia ei ole, eivät yleensä pääse uutisiin. Myös tilastojen ja esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa väkivaltaa koskevien lukujen suhteen on tyydyttävä järjestöjen arvioihin ja epävirallisten kyselyiden tuloksiin, koska useimmissa tapauksissa muita lukuja ei ole. Tämä johtuu siitä, ettei julkinen valta näitä tietoja kerää.

2. ASENNOITUMINEN SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN VENÄJÄLLÄ

Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan Venäjän yleinen asenneilmasto on selvästi muuttunut vanhoillisemmaksi, ja suhtautuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin on muuttunut kielteisemmäksi. Human Rights Watchin johtaja Kenneth Roth sanoi joulukuussa 2014, että Venäjän ihmisoikeusilmasto on muuttunut lähes tunnistamattomaksi kymmenen vuoden takaiseen verrattuna. Muutoksen hän tarkentaa erityisesti Vladimir Putinin paluuseen presidentiksi vuonna 2012. Ns. homopropagandalait johtuvat siitä, että hallitus pyrkii vetoamaan konservatiiviseen tukijajoukkoonsa. Liittovaltion tasoista propagandalakia on seurannut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvan väkivallan lisääntyminen.¹⁵

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilannetta Euroopassa tarkkailevan ILGA-Europen mukaan vuonna 2013 pyrkimykset rajoittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia olivat voimakkaammat kuin koskaan. ILGAN mukaan monet yhteiskunnan sektorit yhdistivät voimansa rajoittaakseen heidän kansalaisoikeuksiaan ja tehdäkseen heistä hylkiöitä. Homopropagandalaki johti yhteiskunnan voimakkaampaan polarisoitumiseen ja väkivallan lisääntymiseen. Samalla valtio muutenkin hyökkäsi voimakkaasti ihmisoikeuksia ja oikeusvaltiota vastaan. Näin on päädytty tilanteeseen, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvia ihmisoikeusrikkomuksia ei yleensä rangaista.¹⁶

Myös mediassa on esitetty paljon kielteisiä näkemyksiä ja seksuaalivähemmistöjen mustamaailasta.¹⁷ BBC:n raportti homofobiassa Venäjän mediasta kertoo, että esimerkiksi valtiollisen Rossiya 1 -kanavan raportointi homoseksuaaleista on lisääntynyt räjähdysmäisesti, ja uutiset ovat olleet pääsääntöisesti erittäin negatiivisia. Seksuaalivähemmistöt esitetään aggressiivisena vähemmistönä ja huonoina vanhempina, joiden kasvattamista lapsista 40 %:lla on sukupuoli-tauteja. Uutisankkuri Dmitri Kiseljovin mukaan homoseksuaalien sydämet tulisi polttaa kuoleman jälkeen, koska ne eivät kelpaa elinlahjoitukseen. Kiseljov nostettiin tunnetun Russia Today -tv-kanavan johtoon, mistä voi päätellä, ettei hän joudu ongelmiin moisista lausunnoista. Erään kanavan toimittajan mukaan Venäjä on vaarassa hukkaa "sodomiittisunamin" alle. Kaikki valtiolliset kanavat eivät ole yhtä homovastaisia, mutta BBC arvioi olevan selvää, että homovastaisella materiaalilla on Kremlin siunaus. Homoseksuaalisuus on mediassa yhdistetty jopa islamilaiseen terrorismiin, eli yhteen Venäjän tärkeimmistä 2000-luvun uhkakuvista. Myös ortodoksinen kirkko on voimakkaan homovastainen.¹⁸

Suomen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoa ajavan järjestön Setan Helsingin osaston tietojen mukaan monet venäläiset homot tyytyvät "kutistettuun elämään" välttääkseen leimaantumisen ja vainon. He saattavat esimerkiksi solmia heteroavioliiton suuntautumisensa vastaisesti.¹⁹ Jonkun leimaamista homoksi on käytetty uskottavuuden vähentämiseen esimerkiksi poliittisessa propagandasodassa hallitusmyönteisten ja opposition välillä.²⁰ Ammattimaisen

¹⁵ HRW 4.12.2014.

¹⁶ ILGA-Europe, 5/2014.

¹⁷ Ibid., 5/2014.

¹⁸ BBC 17.1.2014.

¹⁹ HS 20.1.2015 (1).

²⁰ BBC News 13.8.2013.

tuen ja avun saamista vaikeuttaa Moscow Timesin mukaan se, että monet lääkärit pitävät seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumista psykologisena häiriönä, jota tulee hoitaa.²¹

Homopropagandalakia tuki sen säätämisaikana Levada-mielipidemittauskeskuksen mukaan 76 prosenttia venäläisistä.²² Kansainvälisen Pew Research Centerin samoihin aikoihin kesäkuussa 2013 julkaistun tutkimuksen mukaan vain 16 prosenttia venäläisistä on sitä mieltä, että yhteiskunnan pitäisi hyväksyä homoseksuaalisuus, ja 74 prosentin mielestä sitä ei tulisi hyväksyä.²³ Levada-keskus julkaisi vuonna 2013 myös muita tutkimuksia asenteista homoseksuaalisuuteen. Niiden mukaan homoliittoja vastustaa 87 % venäläisistä ja homoseksuaalien tapahtumia kuten pride-kulkueita vastustaa 85 %. Vain 23 % on sitä mieltä, että homoseksuaalit pitäisi jättää rauhaan, kun taas 16 % kannattaa homoseksuaalien eristämistä yhteiskunnasta, 27 % pakkohoitoa ja 5 % homoseksuaalien tuhoamista.²⁴ Pari kuukautta myöhemmin tehdyssä tutkimuksessa pakkohoitoa kannattaa 38 %, ja 13 %:n mielestä homoseksuaalisuudesta pitäisi tehdä rikollista ja rangaistavaa. Vain 21 % uskoo homoseksuaalisuuden olevan synnynnäistä, ja 45 % uskoo sen johtuvan altistumisesta perversioille tai huonosta moraalista.²⁵

OpenDemocracy-sivustolla kirjoittanut sosiologi Alexander Kondakov esittää, ettei kuva venäläisten asenteista ole yksiselitteinen. Koska homoseksuaalisuuden näkyvyys Venäjällä on hyvin vähäinen, useimmilla ihmisillä ei todennäköisesti ole siitä mitään omaa tietoa ja mielipidettä, vaan kyselyyn vastatessa he valitsevat tarjotuista vaihtoehdoista sen, joka tuntuu olevan lähinnä yleisesti hyväksyttyä käsitystä. Näin vastauksia voi ohjata kysymyksenasettelu sekä etenkin se, että poliitikot ja media esittävät homoseksuaalisuuden kielteisessä valossa. Kondakovin mukaan silloin, kun kysymys koskee suhtautumista seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeuksiin, vastaukset ovat huomattavasti LGBT-myönteisempiä. Vuonna 2012 tehdyssä kyselyssä 43 % vastaajista oli sitä mieltä, että seksuaalisen suuntautumisen perusteella tapahtuva syrjintä tulisi kieltää, ja pienempi määrä, 37 %, vastusti syrjintäkieltoa. 51 % vastaajista oli sitä mieltä, että seksuaalivähemmistöillä tulee olla samat ihmisoikeudet kuin muillakin.²⁶

Myös LGBT-aktivisti Natalia Tsymbalovan mukaan suurin osa venäläisistä on hyvin tietämättömiä homoseksuaalisuudesta, joten yhteiskuntaa on helppo kiihottaa vihaan homoseksuaaleja kohtaan. Tsymbalovan mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt suurimmaksi osaksi pelkäävät olla avoimia suuntautumisestaan, ja näin ollen hyvin harva venäläinen tuntee henkilökohtaisesti LGBT-ihmisiä.²⁷

Venäjällä on myös liberaaleja, LGBT-myönteisiä tahoja, jotka eivät hyväksy viimeaikaisia lakimuutoksia. Esimerkiksi monet liberaalit lehdet, kuten suosittu taidelehti Afisha, protestoivat homopropagandalakia mm. tekemällä homoteemaisia numeroita ennen lain säätämistä.²⁸ BBC:n mukaan kaikki valtiollisetkaan TV-kanavat eivät puhu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä erityisen kielteiseen sävyyn.²⁹ LGBT-järjestöjä toimii Venäjällä useita, vaikka monet ovat joutuneet julkisen tai yksityisen painostuksen kohteeksi. Tunnettuja LGBT-järjestöjä ovat etenkin Pietarissa toimiva Vyhod (engl. Coming Out) ja Russian LGBT Network. Lisäksi Venäjällä toimii esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kulttuurifestivaali QueerFest, elokuvafestivaali

²¹ The Moscow Times, 18.6.2014.

²² Russia Today 2.8.2013.

²³ Pew Research Center, 4.6.2013.

²⁴ Pink News 12.3.2013; Russia Today 12.3.2013; Russia Today 2.8.2013.

²⁵ Russia Today 2.8.2013.

²⁶ Kondakov 20.6.2013.

²⁷ IPS 18.9.2013.

²⁸ Ennis / BBC Blogs, 13.3.2013.

²⁹ BBC 17.1.2014.

li Bok a Bok (Side by Side), alueellisia LGBT-järjestöjä ja seksuaalivähemmistön omia lehtiä ja muita medioita.³⁰

LGBT-aktivisti Natalia Tsymbalovan mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt Venäjän viholiskuvana ovat tosin jääneet taustalle Ukrainan sodan alettua eivätkä näy enää niin paljon otsikoissa. Se ei kuitenkaan muuta heidän tosiasiallista tilannettaan: edelleen tapahtuu väkivaltarikoksia, joita tutkitaan yhtä huonosti kuin aikaisemminkin. Tsymbalovan mukaan juuri kukaan Venäjän LGBT-yhteisössä ei usko tilanteen parantuvan lähivuosina, ja monet aktivistit ovat läheneet maasta tai aikovat lähteä.³¹ Myös muissa lähteissä kerrotaan useista länsimaihin turvapaikanhakuun lähteneistä LGBT-aktivisteista.³²

3. VÄKIVALTA YKSITYISHENKILÖIDEN TAHOLTA

3.1. Yksityisten tekemä väkivalta

Venäjän viranomaiset eivät kerää tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta eivätkä rekisteröi hyökkäysten motiivia. Niinpä tarkkoja, luotettavia tilastoja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistetusta väkivallasta ei ole saatavilla, eikä näin ole mahdollista luotettavasti arvioida ilmiön laajuutta ja sen lisääntymistä. Tilannetta säännöllisesti seuraavien venäläisten LGBT-järjestöjen arvio kuitenkin on, että väkivalta on selvästi lisääntynyt.³³

Eri järjestöillä on epävirallisia tietoja väkivallan ja uhan määrästä. Russian LGBT Network -järjestön elokuussa 2013 LGBT-yhteisössä tekemän kyselyn mukaan 15,4 % vastaajista sanoi kokeneensa fyysistä väkivaltaa ainakin kerran viimeisen vuoden aikana, kun 3,3 % oli kokenut väkivaltaa vähintään 2 kertaa tai enemmän vuoden aikana.³⁴ Kyselyssä oli mukana yli 2000 vastaajaa. 50 % kertoi kokeneensa henkistä väkivaltaa.³⁵ France24-uutissivusto kertoi kesäkuussa 2013 uutiskyselystä, joka oli järjestetty internetissä ja jossa 900 LGBT-vastaajasta 10 % kertoi joutuneensa fyysisen hyökkäyksen kohteeksi ainakin kerran viimeisen 10 kuukauden aikana.³⁶ Myös ensisijaisesti ulkomaalaisvastaista väkivaltaa seuraava SOVA Center on raportoinut, että sen rekisteröimät LGBT-vastaiset väkivaltatapaukset ovat lisääntyneet. Vuonna 2013 yksi henkilö kuoli ja 25 loukkaantui SOVA Centerin tietoon tulleissa hyökkäyksissä.³⁷

ILGA-Europan vuosittaiset raportit kirjaavat LGBT-oikeuksien tilannetta ja heihin kohdistuneita oikeudenloukkauksia eri Euroopan maissa. Vuoden 2013 ja 2014 raporteissa kerrotaan useista väkivaltaisista hyökkäyksistä, jotka ovat kohdistuneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajiin Venäjällä. Vuoden 2012 ILGA rekisteröi 14 viharikosta. Esimerkiksi vuoden 2012 tammikuussa nuori transihminen joutui Omskissa kahvilassa ensin nimittelyn ja väkivallalla uhkailun kohteeksi, ja lopulta niin rajusti pahoinpidellyksi, että hänen kylkiluunsa murtui. Vuonna 2013 huomiota herättivät mm. kaksi raakaa homoseksuaalisten miesten murhaa Volgogradissa toukokuussa ja Kamtshatkan alueella kesäkuussa. Togliattin keskuspuistossa puolestaan LGBT-aktivisti joutui pahoinpidellyksi elokuussa 2012. Häntä haukuttiin homovastaisin haukku-

³⁰ Coming Out; Russian LGBT Network; Angloinfo.

³¹ IPS 15.3.2015.

³² Gessen / The Guardian, 11.8.2013; RFE/RL, 26.11.2014; RFE/RL, 25.11.2014; RFE/RL, 4.9.2014.

³³ Human Rights Watch 12/2014, s. 13-14; Inter Press Service 18.9.2013; Moscow Times 29.6.2014; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 4.

³⁴ LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014.

³⁵ Human Rights Watch, 12/2014, s. 13-14.

³⁶ France24, 12.6.2013.

³⁷ FCO, 21.1.2015.

masanoin, ja hänen henkeään uhattiin.³⁸ Myös vuonna 2011 tapahtui kuolemaan johtanut pahoinpitely, kun Moskovassa miesryhmä hakkasi transnaisen kuoliaaksi.³⁹

Human Rights Watchin joulukuussa 2014 julkaistussa laajassa raportissa oli haastateltu 78 LGBT-ihmistä, jotka olivat joutuneet väkivallan tai häirinnän uhriksi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi. 26 haastateltua kahdeksassa eri kaupungissa oli joutunut yksityishenkilöiden tai ryhmien pahoinpitelemäksi, koska heitä pidettiin homoseksuaaleina tai LGBT-yhteisöön kuuluvina.⁴⁰ Sekä seksuaalivähemmistöjen edustajia että transsukupuolisia (etenkin transnaisia eli miehestä naiseksi sukupuolensa korjanneita tai naiseksi itsensä kokevia) oli pahoinpidelty rajustikin. Lisäksi monet ovat kohdanneet homovastaista vihapuhetta julkisella paikalla, vaikka aina se ei olekaan johtanut väkivaltaan. Hyökkäyksiä ja häiritsemistä on tapahtunut muun muassa metrossa, kadulla, yökerhoissa ja jopa työhaastattelussa. Osa pahoinpitelyn kohteeksi joutuneista on ilmeisesti herättänyt hyökkääjien huomion pukeutumisen tai sukupuolinormeista poikkeavan ulkonäön takia. Osa oli kertonut jollekulle kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön tai ollut LGBT-aktivisti. Osa hyökkäyksistä tapahtui päiväsaikaan, usein muiden läsnä ollessa. Yhdessä tapauksessa ohikulkijat aikoivat puuttua asiaan, mutta lopettivat, kun hyökkääjät kertoivat heille, että uhri oli homoseksuaali.⁴¹

Useilla Venäjän alueilla toimii homovastaisia väkivaltaisia ääriryhmiä, jotka tunnetaan nimellä Occupy Pedophilia ja Occupy Gerontophilia. Vaikka Occupy Pedophilia väittää vastustavansa kaikkea pedofiliaa, sen toiminta keskittyy vain miehiin, jotka ovat valmiita suhteisiin teinipoikien kanssa. Ryhmät houkuttelevat homomiehiä ja -poikia valheellisten treffisivustoprofiilien avulla tapaamispaikoille, pahoinpitelevät heitä rajusti, ja usein videoivat kohtaukset ja levittävät ne uhrin henkilötietojen kera Vkontakte-sivustolla tai muuten internetissä. Ryhmät ovat julkaisseet yli 400 videota, lähinnä homo- tai biseksuaalisista miehistä. Tiettävästi naisista ei ole julkaistu videoita. Ryhmät erikoistuvat aikuisiin miehiin, jotka ovat valmiita lähtemään tapaamaan alaikäisiä (n. 15–17-vuotiaita) poikia, tai teinipoikiin jotka ovat valmiita tapaamaan aikuisia miehiä. Myös muut nationalistiset ryhmät käyttävät samanlaisia menetelmiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastaan.⁴²

Väkivaltaa, sen uhkaa tai muuta kaltoin kohtelua kohdistuu myös alaikäisiin. Edellä mainitut Occupy Gerontophilia -ryhmät uhkaavat teini-ikäisiä poikia, jotka ovat valmiita suhteisiin täysi-ikäisten miesten kanssa.⁴³ Sosiaalisessa mediassa toimivassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien nuorten tukiryhmässä nimeltä Deti-404 nuoret ovat kertoneet joutuneensa ikätovereidensa pahoinpitelemäksi, kun heidän homo- tai biseksuaalisuutensa on paljastanut. Ryhmän perustajan mukaan vanhemmat saattavat pahoinpidellä lapsiaan, heittää heidät ulos tai sulkea heidät psykiatriseen laitokseen, jos saavat tietää heidän kuuluvan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.⁴⁴

3.2. Hyökkäykset LGBT-tapahtumien ja aktivistien kimppuun

Useimpien Human Rights Watchin laajassa raportissaan haastatteleminen ihmisten mukaan homovastaiset hyökkäykset seksuaalivähemmistöjen tapahtumia vastaan ovat lisääntyneet viimei-

³⁸ ILGA-Europe 05/2013, s. 184-185. ILGA-Europe 05/2014, s. 139.

³⁹ LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 38.

⁴⁰ Human Rights Watch, 12/2014 s. 11, 26.

⁴¹ HRW 12/2014 s. 26, 36-40.

⁴² Ibid. 12/2014, s. 26-36; ILGA-Europe 5/2014, s. 145; HRW 4.2.2014.

⁴³ HRW 12/2014 s. 36-40.

⁴⁴ Guardian, 10.8.2013.

sen kahden vuoden aikana. Homovastaiset aktivistit hyökkäsivät suunnilleen jokaiseen vuonna 2013 LGBT-oikeuksien puolesta pidettyyn tapahtumaan, josta olivat tietoisia.⁴⁵

Human Rights Watch on haastatellut LGBT-aktivisteja, joista 22:n kimppuun oli hyökätty ainakin kerran, kun he olivat osallistuneet rauhanomaisiin LGBT-oikeuksia puolustaviin tapahtumiin. Monesti väkivalta on ollut hyvinkin rajua. Homovastaiset aktivistit myös uhkaavat LGBT-aktivisteja tapahtumissa väkivallalla, häiritsevät heitä muuten ja käyttävät loukkaavaa homovastaista kieltä. Tapahtumien järjestäjiä on uhkailtu. LGBT-vastaiset aktivistit edustavat erilaisia epämuodollisia uskonnollisia ja nationalistisia ryhmiä. Osa heidän aggressiivisesti esittämistään näkemyksistä seuraa Human Rights Watchin mukaan Venäjän hallituksen virallista linjaa siitä, kuinka Venäjän perinteisiä arvoja on suojattava ulkomaisten, etenkin länsimaisten, kulttuurien turmelevalta vaikutukselta.⁴⁶

Monissa LGBT-aiheisissa tapahtumissa mielenosoittajat ovat joutuneet LGBT-vastaisten vastamielenosoittajien uhkaamaksi, tönimäksi ja pahoinpitelemäksi. Voronezhissa tammikuussa 2013 satoja LGBT-vastaisia vastamielenosoittajia hyökkäsi noin tusinan LGBT-aktivistin kimppuun ja pahoinpitelivät heitä mm. potkimalla, lyömällä ja heittämällä heidän joukkoonsa savupommin. Monet LGBT-aktivistit loukkaantuivat. Tapahtuman järjestäjät olivat saaneet uhkauksia jo ennen tapahtumaa. 29.6.2013 homopropagandalain säätämisen yhteydessä pidetty rauhanomainen mielenosoitus tuli homovastaisten vastamielenosoittajien väkivaltaisen hyökkäyksen kohteeksi. Noin puoli tusinaa LGBT-mielenosoittajaa joutui sairaalaan vammojensa vuoksi.⁴⁷ Hyökkäyksiä on tehty myös esimerkiksi yhden hengen mielenosoituksiin ja Rainbow Flashmob -tapahtumaan, kansainvälisen Coming Out -päivän tapahtumiin Pietarissa ja Moskovassa loka-kuussa 2014, sekä moniin muihin LGBT-tapahtumiin.⁴⁸

Kansainvälisen LGBT-elokuvafestivaalin Side by Siden näytäntöjä häirittiin mm. useilla perättömillä pommiuhkauksilla, ja erään LGBT-aktivistin kimppuun hyökättiin hieman ennen sen avajaisseremoniaa. Syyskuussa 2014 Pietarissa pidetty kansainvälinen LGBT-kulttuurifestivaali QueerFest joutui monenlaisen häirinnän ja painostuksen kohteeksi. LGBT-vastaiset mielenosoittajat uhkailivat avajaisseremoniaa niin että se oli siirrettävä toiseen paikkaan, mutta mielenosoittajat saivat silti selville uuden tapahtumapaikan. Siellä he yrittivät tunkeutua avajaisseremoniaan väkivaltaisesti ja ruiskuttivat vihreää antiseptista nestettä yleisön päälle. He myös hyökkäsivät niiden osallistujien kimppuun jotka yrittivät lähteä, heittivät sisään hajupommeja ja lukitsivat osallistujat sisään. Mielenosoittajiin kuului homovastaisuudesta tunnettu kansanedustaja Vitaly Milonov, hänen avustajansa Anatoli Artjuh ja ortodoksiaktivisteja. Muutenkin festivaalin tapahtumia häirittiin, ja eräs tapahtumista peruuntui perättömän pommiuhkauksen takia. Useat tapahtumat jouduttiin siirtämään toiseen paikkaan tai perumaan, koska alkuperäisen tapahtumapaikan omistaja perui suostumuksensa viime hetkellä.⁴⁹

Seksuaalivähemmistöjen järjestöjä ja niiden työntekijöitä on uhattu väkivallalla. Järjestöjen ja ryhmien toimintoja on myös muuten häiritty. Pietarilaisen HIVin ennaltaehkäisyä seksuaalivähemmistöjen keskuudessa tekevän LaSky-keskuksen asiakkaiden kimppuun hyökättiin marras-kuussa 2013 väkivaltaisesti muun muassa pesäpallomailoilla, ja monet paikallaolijat loukkaantuivat.⁵⁰ Venäläinen LGBT Network -järjestö ja sen työntekijät ovat saaneet uhkauksia, mutta ne

⁴⁵ HRW 12/2014 s. 40.

⁴⁶ Ibid. 12/2014 s. 41; 41-52.

⁴⁷ Article 19, 3.7.2013; HRW 12/2014, s. 40-52.

⁴⁸ HRW 12/2014, s. 49-52; Amnesty International, 11.10.2014; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 35-39.

⁴⁹ HRW 12/2014, s. 53-58; RFE/RL 19.9.2014.

⁵⁰ ILGA-Europe, s. 139; HRW 12/2014 s. 53.

ovat olleet luonteeltaan liian epämääräisiä, jotta niitä olisi voinut ilmiantaa poliisille. Väkivallan pelko on kuitenkin vaikuttanut järjestön toimintaan.⁵¹

Venäläisten LGBT-järjestöjen mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yritykset puolustaa oikeuksiaan johtavat myös hallitsemattomaan, rankaisemattomaksi jäävään aggressioon heitä kohtaan. Oikeudenkäyntien osalliset ja todistajat joutuvat mm. häirinnän, väkivallan, loukkausten ja tappouhkausten kohteeksi, ja heitä on estetty fyysisesti pääsemästä oikeustaloon.⁵²

4. VIRANOMAISTEN SUHTAUTUMINEN

4.1. Viranomaisten väkivalta

Venäläisten LGBT-järjestöjen raportissa kerrotaan, että monet pelkäävät turvautua poliisin suojeluun, koska pelkäävät kärsivänsä itse väkivaltaa ja syrjintää poliisin taholta seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisensa vuoksi.⁵³ Lähdeaineistossa esiin nousevat nimenomaan yksityishenkilöiden ja ääriryhmien tekemät väkivaltatapaukset. Viranomaisten mahdollisesti itse tekemästä väkivallasta ei juuri löydy viitteitä julkisesta lähdeaineistosta. Tosin Human Rights Watchin raportti kertoo tilanteesta, jossa homoseksuaalin pahoinpitelyyn puuttunut poliisi oli uhrin homoseksuaalisuudesta kuultuaan sanonut, että tekisi itse samoin.⁵⁴

LGBT Networkin elokuussa 2013 tekemän kyselyn mukaan vain 6 % väkivaltaa kärsineistä teki rikosilmoituksen poliisille. 45 % ei luota, että poliisi suojelisi heitä heidän seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi.⁵⁵ Koska seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta ei muutenkaan löydy kattavia tietoja, ei tietojen puutteen viranomais-ten itse tekemästä väkivallasta voi katsoa osoittavan, ettei sellaista väkivaltaa voisi yksittäistapauksissa olla.

4.2. Lainkäyttö seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien rajoittamiseksi

4.2.1. Homopropagandalain soveltaminen ja vaikutus

Niin kutsutulla ”homopropagandallailla” (tarkempia tietoja laista luvussa 1.1.) on useita erityyppisiä vaikutuksia: yksityishenkilöihin ja organisaatioiden ylläpitäjiin kohdistuneet syytteet ja tuomiot; tapahtumien tai muun LGBT-toiminnan kieltäminen lakiin vedoten; lain kritisoinnista ja vastustamisesta koituvat seuraukset; ja lain pelotevaikutus sekä vaikutus yhteiskunnan asenteisiin.

Venäläisten LGBT-järjestöjen mukaan alueelliset lait osoittavat, että homopropagandalakia ei juuri lainkaan sovelleta siinä muodossa, missä se on kirjoitettu: sitä rikkovien henkilöiden tai organisaatioiden sakottamiseen.⁵⁶ Vuoden 2014 loppuun mennessä tunnettiin neljä tapausta, joissa yksityishenkilö on todettu syylliseksi liittovaltion homopropagandalain nojalla. Vuoden 2015 puolella on tuomittu viides henkilö, Jelena Klimova (Klimovasta lisää myöhemmin tässä alaluvussa). Muitakin oikeudenkäyntejä oli kuitenkin pidetty. Myös alueellisten propagandalakien perusteella on syytetty ja tuomittu ihmisiä. Osa syytteistä on hylätty tai kumottu ylemmässä oikeusasteessa.⁵⁷

⁵¹ HRW 12/2014, s. 56.

⁵² LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 4.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ HRW 12/2014, s. 60-61.

⁵⁵ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 4.

⁵⁶ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 17.

⁵⁷ HRW 12/2014, s. 16-21; St Petersburg Times, 25.1.2015.

Lain perusteella on usein tehty pidätyksiä tai aloitettu tutkintoja ilman, että ne ovat johtaneet oikeuskäsittelyihin. Usein mm. LGBT-aktivisteja on pidätetty ja viitattu pidätystilanteissa homopropagandalakiin, mutta heidät on sittemmin päästetty vapaaksi ilman syytteitä tai heitä on syytetty jollain muulla perusteella, esim. viranomaisen vastustamisesta. ILGAn mukaan tämä osoittaa, että myös poliisin ja tuomioistuinten keskuudessa on epäselvyyttä siitä, kuinka lakia tulee soveltaa.⁵⁸ Esimerkiksi LGBT-aktivisti Kirill Kalugin vietiin poliisiasemalle hänen pantuaan las-kuvarjousjoukkojen päivänä esille sateenkaarilipun, jossa luki ”Minun vapauteni suojaa sinun vapauttasi”. Poliisit tekivät hänestä rikosilmoituksen homopropagandan levittämisestä, mutta myöhemmin hänet vapautettiin ilman syytteitä.⁵⁹

Homopropagandalain ja sen alueellisten versioiden perusteella on kielletty lupia pride-kulkueiden ja muiden LGBT-tapahtumien ja mielenosoitusten järjestämiselle. Lakiin viitattiin hallinnollisissa päätöksissä, joilla kiellettiin Moskovon Priden mielenosoituksiin hakemat luvat ainakin 70 kertaa loka-joulukuussa 2013. Viranomaiset vetosivat siihen, että propagandalakia saatettaisiin rikkoo, jos paikalla olisi alaikäisiä. Oikeusistuimet pitivät kiellot voimassa. Myös yksittäisiä pieniä mielenosoituksia rangaistiin lain nojalla, esimerkiksi kun kaksi mielenosoittajaa piti homopropagandan käsitettä kritisoivaa kylttiä esillä Arkangelin lastenkirjaston ulkopuolella.⁶⁰

Myös homopropagandalain vastustamisesta on seurauksia. Aktivisti Igor Kochetkovin mukaan Pietarissa vuonna 2012 demokratiaa puolustavassa mielenosoituksessa pidätettiin vain Pietarin homopropagandalakia vastustavia mielenosoittajia.⁶¹ LGBT- ja ihmisoikeusjärjestöjä on puolestaan syytetty poliittisiksi toimijoiksi ns. ”ulkomaalaisia agentteja” koskevan lain tarkoittamassa merkityksessä, jos ne ovat pyrkineet kritisoimaan lakia.⁶²

Tämänkaltaiset tiedot viittaavat siihen, että homopropagandalain perusteella tai sen vastustamisen vuoksi rajoitetaan sananvapautta. Ihmisoikeusjärjestöt sanovatkin, että homopropagandalaki käytännössä rajoittaa huomattavasti mahdollisuuksia puhua seksuaalivähemmistöistä tai heidän oikeuksistaan julkisesti tai järjestää mielenosoituksia ja kulkueita, koska se voisi tulla alaikäisten tietoon.⁶³

Vaikka lain tarkoitus on suojella lapsia ja nuoria, se aiheuttaa ongelmia seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluville lapsille ja nuorille, jotka eivät saa lain mukaan saada tietoa ja tukea suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettiinsä liittyen. Lapsiin tai heidän perheenjäseniinsä kohdistuva kielteisyys ja syrjintä vahingoittavat lapsia. Laki vaikeuttaa seksuaalivähemmistöistä puhumista kouluissa ja LGBT-lasten neuvomista ja ohjaamista sekä suvaitsevaisuuskampanjojen järjestämistä nuorten keskuudessa, ja se on lisännyt homofobista koulukiusaamista ja vaikeuttanut LGBT-lasten asemaa kouluissa. Venäläisen LGBT-aktivistin mukaan Venäjällä on Euroopan korkein teini-ikäisten itsemurhatiheys, ja merkittävä osa itsemurhan tehneistä teini-ikäisistä kuuluu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Tähän vaikuttaa vallitseva kielteinen ilmapiiri.⁶⁴ Alaikäistä LGBT-nuorta, joka kertoi homoseksuaalisuudestaan luokkatovereilleen, on yritetty Brjanskissa rangaista homopropagandan levittämisestä. Päätös kuitenkin kumottiin julkisen vastustuksen takia.⁶⁵

⁵⁸ ILGA 05/2013, s. 190; St. Petersburg Times 6.8.2014; Kochetkov / openDemocracy, 22.8.2012.

⁵⁹ St Petersburg Times 6.8.2014.

⁶⁰ ILGA 5/2014, s. 141; ILGA-Europe 05/2013, s. 187-188; LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 17.

⁶¹ Kochetkov / openDemocracy, 22.8.2012.

⁶² ILGA-Europe 05/2014, s. 141.

⁶³ Esim. Freedom House 30.6.2014; Amnesty International 11.10.2014; World Organisation Against Torture 4.10.2013; Inter Press Service 18.9.2013; United States Congressional Research Service, 13.9.2013.

⁶⁴ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 18; HRW 12/2014, s. 16; LGBT Network, 21.3.2015.

⁶⁵ RFE/RL 6.2.2014.

Lain kielteistä vaikutusta LGBT-lapsiin kuvastaa se, että LGBT-nuorille tarkoitettu internet-tukiryhmä Deti-404 on myös joutunut homopropagandasyytösten kohteeksi. Ryhmä tarjoaa apua, tukea ja tietoa LGBT-lapsille ja nuorille, joita ahdistellaan seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. Ryhmässä LGBT-nuoret voivat jakaa muille kokemuksiaan, ja vapaaehtoiset psykologit tarjoavat vaikeimmissa tilanteissa oleville apua.⁶⁶ Ryhmästä tehdyn dokumenttielokuvan ensi-ilta vuonna 2014 keskeytyi homovastaisten mielenosoittajien rynnäkköön, mutta esitys pystyi jatkumaan, kun viranomaiset olivat tarkistaneet, ettei yleisössä ollut alaikäisiä. Elokuvan ohjaaja kutsuttiin myöhemmin viranomaisten kuulusteluihin.⁶⁷

Loppuvuodesta 2014 mediavalvontavirasto Roskomnadzor aloitti tutkimukset ryhmän perustajaa, toimittaja Jelena Klimovaa vastaan. Roskomnadzor kertoi saaneensa yli 150 valitusta kansalaisilta ja järjestöiltä. Se ei täsmentänyt, mitkä osat sivustosta olisivat propagandaa. Klimovan pätevyyttä auttaa nuoria kyseenalaistettiin ja sanottiin, että ei ole hänen asiansa tehdä tällaista työtä vaan se kuuluu koulutetuille psykologeille, ohjaajille, lääkäreille ja asianajajille. Klimova huomautti blogissaan, etteivät viranomaiset anna nuorille tarpeellista neuvontaa, eli pätevämmiltä tahoilta sitä ei ole saatavilla.⁶⁸

Tammikuussa 2015 Klimova todettiin syylliseksi homoseksuaaliseen propagandaan ja tuomittiin maksamaan 50 000 ruplan (n. 800 euroa) sakot. Venäläisen LGBT Network –järjestön mukaan Klimovan asianajaja oli estynyt tulemasta paikalle, mutta istunto pidettiin silti, ja näin rikottiin Klimovan oikeutta oikeudelliseen avustajaan. Maaliskuussa 2015 valitustuomioistuimien kumosi tuomion johtuen oikeudenkäynnin prosessioikeudellisista virheistä. Toisen tuomioistuimen on tarkoitus vielä ottaa kantaa Klimovan tapaukseen.⁶⁹ Helmikuussa 2015 tiedotusvälineet kertoivat, että Deti-404 on joutunut mustalle listalle ja sivusto todennäköisesti tullaan estämään Venäjällä. Tuomioistuimen on määrä arvioida huhtikuussa 2015, rikkooko sivusto Venäjän lakia. Ranskalaisen LGBT-sivuston mukaan Klimova toivoo, että sivusto voi jatkaa olemassaoloaan Facebookin puolella, koska Facebook on Venäjän oikeusjärjestelmän ulkopuolella.⁷⁰

Venäläisten LGBT-aktivistien ja kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen mukaan lain pahin vaikutus on muualla kuin tuomioiden ja muiden lakiin perustuvien seurausten määrässä. Ennen kaikkea laki on vaikuttanut yhteiskunnan muuttumiseen homofobisemmaksi ja oikeuttanut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvan väkivallan. Väkivallan määrä on aktivistien ja järjestöjen mukaan lisääntynyt lain voimaantumisen myötä.⁷¹ Laki on leimannut homoseksuaalit luonnottomiksi ja perversseiksi ja tehnyt heihin kohdistuvasta väkivallasta ja syrjinnästä hyväksyttävää. Homoseksuaalisesta propagandasta ei ole mitään määritelmää, joten kukaan ei edes tiedä, mikä lasketaan propagandaksi. Jo se, että on avoin omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan voidaan tulkita propagandaksi. Niinpä monet pelkäävät tuoda esille seksuaalista tai sukupuolista suuntautumistaan ja puhua LGBT-asioista. Seurauksena on eräänlainen lain epämuodollinen toimeenpano, jossa LGBT-ihmisten ja -tapahtumien kimppuun hyökkäävät yksityishenkilöt oikeuttavat toimintansa tällä lailla.⁷² Jo Pietarin alueellinen homopropagandalaki teki monien paikallisten LGBT-ihmisten kokemuksen mukaan seksuaalivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta hyväksyttävää.⁷³

⁶⁶ Seddon / BuzzFeed 17.11.2014 ; RFE/RL 18.11.2014.

⁶⁷ Moscow Times 18.6.2014; Advocate 25.4.2014.

⁶⁸ Seddon / BuzzFeed 17.11.2014 ; RFE/RL 18.11.2014.

⁶⁹ Russian LGBT Network, 23.1.2015; Moscow Times 25.1.2015; Russian LGBT Network 25.3.2015.

⁷⁰ The Moscow Times 2.2.2015; Infos LGBT, 22.3.2015; 360, 21.3.2015.

⁷¹ Freedom House 30.6.2014; Amnesty International, 11.10.2014; The Moscow Times, 29.6.2014; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 4, 18.

⁷² Amnesty International, 11.10.2014; The Moscow Times, 29.6.2014; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 18.

⁷³ Kochetkov / openDemocracy, 22.8.2012; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 18.

Jotkut LGBT-ihmiset myös pelkäävät, että heidän lapsensa otetaan heiltä pois homopropagandalakiin vedoten. Amnesty Internationalin mukaan Venäjällä on ollut keskustelua siitä, että seksuaalivähemmistöiltä pitäisi ottaa lapset pois, koska nämä altistavat omat lapsensa homopropagandalalle kotonaan, ja venäläiset LGBT-järjestöt kertovat LGBT-vanhempien pelkäävän erityisesti, että heidän lapsensa otetaan heiltä pois.⁷⁴ Masha Gessen, venäläinen toimittaja joka on avoimesti lesbo ja joka järjesti kampanjan homopropagandalakia vastaan, kertoo lähteneensä Venäjältä perheensä kanssa tämän pelon vuoksi. Gessenin sosiaaliviranomaiset voisivat viedä lapset homopropagandatuomion jälkeen. Gessenin järjestettyä kampanjan lakia vastaan hän alkoi herättää kielteistä huomiota homopropagandalain tukijoissa. Tällöin hän sai adoptioasianajajalta neuvon lähteä maasta, ettei olisi vaarassa menettää adoptoitua poikaansa.⁷⁵

4.2.2. Muiden lakien nojalla tapahtuvat syytteet ja rajoitukset sekä lakihankkeet

Lähteistä ilmenee, että viranomaiset ovat pidättäneet LGBT-aktivisteja. Monissa mielenosoituksissa, joissa on pidetty esillä sateenkaarisymboleita tai muuten tuettu seksuaalivähemmistöjä, on pidätetty mielenosoittajia ilman muita perusteita.⁷⁶

Seksuaalivähemmistöjen tapahtumia on yritetty sulkea tai estää myös muilla perusteilla kuin homopropagandalakiin vedoten. Joskus syyksi on esitetty esimerkiksi korjaustyöt, suunnitellun tapahtumapaikan vilkas liikenne tai lasten tai turistien läsnäolo alueella, joskus taas on vedottu siihen, ettei turvallisuutta voida taata. Kieltojen kumoaminen oikeudessa on vaikeaa, ja silloinkin, kun se onnistuu, päätös tulee yleensä voimaan vasta aiotun tapahtuman jälkeen, joten sitä ei voi kuitenkaan järjestää.⁷⁷ LGBT-tapahtumien järjestäminen on ollut vaikeaa. Vuoden 2014 QueerFest-kulttuurifestivaali koki häirintä- ja sabotaasiyrityksiä yksityisten taholta (lisätietoa luvussa 3.2.), ja sen lisäksi poliisi pyrki painostamaan festivaalia sulkemaan erään tapahtuman järjestyshäiriöihin vedoten.⁷⁸ Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarkoitettu urheilufestivaali on myös kokenut häirintää. Poliiseja tuli paikalle tapahtumiin, ja järjestäjät kokivat, että heitä painostettiin monin tavoin. Eräs tapahtuma jouduttiin peruuttamaan, koska tilassa räjäytettiin savupommi. Räjäyttäjäksi oli väittänyt kuuluvansa turvallisuuspalveluihin.⁷⁹ Yksityiset tahot ovat välillä peruneet LGBT-tapahtumien tilanvarauksia pelätessään muuten rikkovansa paikallista lakia tai viranomaisten määräyksiä tai koska kertoivat saaneensa viranomaisilta käskyn tehdä näin.⁸⁰

Venäjällä vuonna 2012 säädettyä ns. ”lakia ulkomaalaisista agenteista” on käytetty myös seksuaalivähemmistöjen järjestöjä vastaan. Tämä laki velvoittaa ulkomaista rahoitusta saavat, poliittista toimintaa harjoittavat järjestöt rekisteröitymään ulkomaalaisiksi agenteiksi ja käyttämään tätä nimitystä kaikissa materiaaleissaan. Nimitys tarkoittaa Venäjällä nimenomaan vakoojaa, ja se koetaan häpeälliseksi. Vyhod/Coming Out -järjestö sekä Side by Side -elokuشافestivaali on tulkittu tuomioistuimissa ulkomaisiksi agenteiksi. Vyhodin kohdalla syytös perustui erityisesti siihen, että järjestö oli kritisoinut homopropagandalakia. Myöhemmin tuomiot on peruutettu prosessioikeudellisin perustein. Yleinen syyttäjä avasi vuonna 2014 uuden oikeusjutun Vyhodia vastaan väittäen, että määrittelemätöntä ihmisryhmää on vahingoittanut se, ettei järjestö ole rekisteröitynyt ulkomaiseksi agentiksi. Tarkoitus on, että tuomioistuin määräisi järjestöä rekiste-

⁷⁴ Amnesty International, 11.10.2014; LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 19.

⁷⁵ Gessen / The Guardian, 11.8.2013.

⁷⁶ FIDH/ADC 2/2014.

⁷⁷ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 11.

⁷⁸ Amnesty International, 11.10.2014; HRW 12/2014, s. 58.

⁷⁹ The Moscow Times, 29.6.2014.

⁸⁰ World Organisation Against Torture, 21.3.2014; The Moscow Times, 29.6.2014; HRW 12/2014, s. 58.

röitymään ulkomaiseksi agentiksi. Oikeusjutut ovat vieneet suurimman osan järjestön toimintamahdollisuuksista eikä se ole voinut juuri keskittyä LGBT-oikeuksien suojeluun.⁸¹ Human Rights Watchin mukaan Side by Side -elokuvafestivaali on ilmoittanut, että se mieluummin lopettavaa toimintansa kuin käyttää ulkomaalainen agentti -nimitystä. Ison-Britannian ulkoministeriö tarkentaa tietoa siten, että Side by Side on katsonut parhaaksi muuttaa toimintamuotonsa kansalaisjärjestöstä kaupalliseksi toimijaksi. Elokuvafestivaali voitti tosin valitustuomioistuimessa valittuaan sakoista, jotka se oli tuomittu maksamaan.⁸²

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tapahtumia on kielletty jo ennen propagandalain voimaantuloa esimerkiksi vetoamalla heidän omaan turvallisuuteensa tai erilaisiin tekosyihin. Lain voimaantulon jälkeen tapahtumia on kielletty propagandalakiin vedoten. Propagandalakiin vedoten on kielletty jopa tapahtuma, jonka tarkoituksena on ilmoitettu levittää Putinin ilmaisemaa mielipidettä siitä, ettei seksuaalivähemmistöihin tulisi kohdistaa vihaa. Tuomioistuimien perusteli kiellon levittää presidentin näkemystä sillä, että halu järjestää julkisia tapahtumia tarkoittaa, että järjestäjät haluavat levittää homokulttuuria määrittelemättömälle määrälle yksilöitä, joihin voi kuulua alaikäisiä, ja jotka voivat tahtomattaan näin joutua heidän vaikutuksensa alaiseksi.⁸³

4.3. Viranomaisten suojelu ja rikosten rankaisematta jääminen

4.3.1. Rankaisematta jäävät rikokset

Ihmisoikeusjärjestöjen ja LGBT-aktivistien mukaan Venäjän hallitus ei vastaa riittävästi ja tehokkaasti LGBT-ihmisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja häirintään. Lähteissä ilmenee, että poliisi ja muut viranomaiset jättävät suurelta osin puuttumatta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaan väkivaltaan, uhkailuun ja häirintään. Monesti poliisit eivät puutu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen pahoinpitelyyn ja uhkailuun, tai puuttuvat vasta, kun tilanne uhkaa henkeä tai esimerkiksi asianajajien painostuksesta.⁸⁴ Viranomaiset eivät myöskään kerää tilastotietoja seksuaalivähemmistöihin kohdistuvista rikoksista. Koska kattavaa tietoa ilmiöstä ei ole saatavilla, sen laajuutta ja muutosta on vaikea arvioida.⁸⁵

Human Rights Watchin dokumentoimista useista kymmenistä tapauksista vain harvoissa viranomaiset puuttuivat toden teolla asiaan, ja vielä harvemmissa syyllisille tuli merkittäviä seurauksia. Human Rights Watchin haastattelemasta 78 väkivallan uhrista 44 teki ilmoituksen poliisille, mutta lähes kaikki kokivat, ettei poliisi auttanut heitä lainkaan tai ei auttanut tarpeeksi. Poikkeuksena oli Side by Side -elokuvafestivaali, jonka järjestäjien mukaan poliisi tutki pommiuhkauksia kunnolla ja kohteli festivaalien osanottajia kunnioittavasti. Kaikki muut haastatellut olivat tyytymättömiä siihen, miten poliisi suhtautui heihin ja käsitteli rikosasiaa.⁸⁶

Poliisit vähättelivät usein tapahtumien vakavuutta tai syyttivät uhreja siitä, että nämä olivat esimerkiksi liikaa esitelleet seksuaalista suuntautumistaan tai muulla tavoin olivat itse syyllisiä tapahtuneeseen. Poliisit voivat ilmaista, että on normaalia ja ymmärrettävää, että homoseksuaalien kimppuun hyökätään, eivätkä pidä tapahtumaa rikosilmoituksen arvoisena. Joskus poliisit käyttivät homovastaista kieltä. Eräässä tapauksessa poliisi sanoi väkivaltaisen homovastaisen hyökkäyksen jälkeen, että olisi toiminut samoin. Silloinkaan, kun poliisit pidättivät tekijät hyökkä-

⁸¹ ILGA-Europe 5/2014, 141-142; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 30-31.

⁸² HRW 18.1.2015.

⁸³ Amnesty 06/2014.

⁸⁴ HRW 12/2014; ILGA 05/2013; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014

⁸⁵ HRW 12/2014 s. 13.

⁸⁶ HRW 12/2014, 60.

yksen jälkeen, oikeudet eivät toteutuneet tehokkaasti. Monissa tapauksissa poliisi ei kerännyt todisteita, ja vain kolmessa tapauksessa tutkimukset johtivat oikeudenkäyntiin. Kahdessa tapauksessa syytetyt tuomittiin, mutta tuomiot olivat suhteettoman kevyitä uhrien kärsimyksiin nähden. Välillä viranomaiset esittivät syytteitä ja sitten hylkäsivät ne. Viranomaiset eivät myöskään rekisteröi homofobista motiivia, vaikka Venäjän lainsäädännössä säädetään erikseen viharikoksista. Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluminen ei ole erikseen mainittuna laissa säädettyjen viharikosmotiivien luettelossa. Vaikka laissa mainittu motiivi ”yhteiskunnallinen ryhmä” voisi soveltua myös LGBT-vastaisiin rikoksiin, sitä ei käytetä, vaan LGBT-henkilöihin kohdistuvia rikoksia tutkitaan tavallisina rikoksina silloinkin, kun vihamotiivista on todisteita.⁸⁷

Venäläisten LGBT-järjestöjen YK:lle laatimassa asiakirjassa tähdennetään, että edes silloin LGBT-ihmisiin kohdistuvia väkivaltarikoksia ei tutkita viharikoksina, kun hyökkääjä on avoimesti ilmoittanut motiiviksi uhrin seksuaalisen tai sukupuolisen identiteetin, homoseksuaalisen propagandan tms. Poliiseilla ei ole koulutusta LGBT-vastaisten rikosten tutkintaan, ja poliisilla itsellään on usein kielteiset asenteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan, tai he eivät tiedä mitä tällaiseen vähemmistöön kuuluminen tarkoittaa.⁸⁸

Muistakin lähteistä ilmenee vastaavia tietoja. FIDH kertoo venäläisen LGBT-järjestön raportista, jonka mukaan väkivalta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vastaan on lisääntynyt. Usean kuukauden aikana järjestön tietoon tulleesta 20 hyökkäyksestä vain neljä johti rikostutkinnan avaamiseen, ja vain yksi tapaus päättyi tuomioistuimeen asti.⁸⁹ Rikoksen tutkimista voidaan yrittää vältellä todisteista riippumatta. Amnesty International kertoo avoimesti lesbon tanssiopettajan huomiota herättäneestä surmasta syksyllä 2014. Poliisit yrittivät ensin selittää kuoleman itsemurhaksi, vaikka uhri oli löytynyt käynnissä olevasta autosta kurkku auki leikattuna. Amnestyn mukaan tämä tapaus kuvastaa vaikeuksia oikeuden saamisessa.⁹⁰

Hyvin monessa aiemmin mainitussa väkivaltatapauksessa⁹¹ poliisit eivät ole puuttuneet tapahtumiin tai ovat olleet haluttomia puuttumaan niihin. HIV-estokeskus LaSkyhyn kohdistuneeseen hyökkäykseen poliisit tulivat kutsuttaessa paikalle, mutta lähtivät pois sanoen, etteivät löytäneet todisteita rikoksesta. Asiasta avattiin kuitenkin rikostutkinta huliganismin nimikkeellä, ilman mainintaa viharikosmotiivista.⁹² Moniin tilanteisiin, joissa LGBT-ihmisiä on estetty saapumasta oikeudenkäynteihin, poliisit eivät ole tulleet paikalle.⁹³

On yleistä, että poliisi ei puutu LGBT-tapahtumiin kohdistuviin väkivaltaisiin hyökkäyksiin. Näin oli esimerkiksi monissa aiemmin mainituissa LGBT-tapahtumiin kohdistuvissa väkivaltaisissa hyökkäyksissä.⁹⁴ Joskus poliisit pidättävät osanottajat, vaikka he ovat joutuneet hyökkäyksen kohteeksi. Joskus hyökkääjiäkin pidätetään, joskus ei.⁹⁵

Toukokuussa 2013 Moskovassa pidettyyn LGBT-tapahtumaan hyökättiin, mutta poliisi pidätti vain LGBT-mielenosoittajia, ei hyökkääjiä.⁹⁶ Kesäkuussa 2013 Pietarin pridessa 200–300 nationalistia pahoinpiteli Priden 50–60 osallistujaa. Paikalla oli suuri määrä mellakkapoliiseja, mutta he eivät puuttuneet tapahtumiin. Poliisien mukaan nuori ihminen kaukana oli nähnyt sateenkaarilipun, ja näin ollen kyse oli propagandasta. Useimmat osanottajat pidätettiin ja heitä syytet-

⁸⁷ HRW 12/2014, 59-60, 63, 64-67; LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 3.

⁸⁸ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 3.

⁸⁹ FIDH/ADC 2/2014.

⁹⁰ Amnesty 11.10.2014.

⁹¹ Ks. luku 3.

⁹² ILGA-Europe 05/2014, s. 139.

⁹³ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 4.

⁹⁴ HRW 12/2014, 40-52, 59-63; ILGA 5/2013; Amnesty International 11.10.2014.

⁹⁵ Amnesty International 11.10.2014; IPS 18.9.2013; ILGA 05/2014, s. 138.

⁹⁶ FIDH/ADC 2/2014.

tiin heikoin perustein. Tuomioistuimet myöhemmin vapauttivat heidät. Monet aktivistit joutuivat sairaalaan vammojensa vuoksi. Asiasta ei tiettävästi ole aloitettu tutkintaa.⁹⁷

Vuonna 2012 Omskissa nuorta transihmistä uhkailtiin ja pahoinpideltiin, ja tällöin poliisit tulivat paikalle vasta 45 minuuttia sen jälkeen, kun heille oli soitettu. Poliisit puuttuivat tilanteeseen vasta, kun hyökkääjät alkoivat lyödä uhria päähän. Sitä ennen poliisit vain seurasivat sivusta, kun uhria uhkailtiin väkivallalla. Uhri ehti saada pahoinpitelystä vakavan vamman.⁹⁸ Maalis-kuussa 2012 Samarassa homomies joutui ystävänsä väkivaltaisen hyökkäyksen kohteeksi kerrottuaan tälle suuntautumisestaan, ja sai mm. aivotärähdyksen. Päästyään sairaalasta uhri yritti tehdä rikosilmoituksen, mutta poliisi yritti saada hänet olemaan tekemättä sitä ja selvittämään asian keskustelemalla. Poliisit eivät suostuneet antamaan asiakirjaa rikosilmoituksen vastaanottamisesta ennen kuin LGBT Network -järjestön asianajaja oli soittanut heille.⁹⁹

Venäläisten LGBT-järjestöjen mukaan poliisit eivät usein saavu rikospaikalle. Usein he myös kieltäytyvät aloittamasta rikosprosessia, vaikka hyökkäyksestä olisi videoita tai muuta todistusaineistoa. Rikosilmoitukset tarkistetaan muodollisesti, mutta rikostutkintaa tai ilmoituksia viivytetään, kunnes syyte aika menee umpeen, eikä rikossyytetä näin voida nostaa.¹⁰⁰

Human Rights Watchin mukaan monet uhrit eivät tee rikosilmoitusta, koska eivät luota poliisiin, pelkäävät saavansa kärsiä lisää nöyryytystä ja väkivaltaa, tai eivät vain pidä sitä hyödyllisenä, koska tietävät aiemmista kokemuksista, ettei poliisi tutkisi asiaa kunnolla.¹⁰¹

Myöskään muunlaisiin rikoksiin, esimerkiksi julkisuuden henkilöiden vihapuheeseen, ei puututa. Esimerkiksi tunnettu julkisuuden henkilö Ivan Ohlobystin sanoi haastattelussa että homoseksuaalit pitäisi laittaa uuniin, että he ovat vaaraksi lapsille ja että homoseksuaalisuus on merkki henkisestä epänormaaliudesta. LGBT Network ja eräs venäläinen aktivisti laittoivat kumpikin vireille oikeusjutun häntä vastaan. LGBT Networkin hakemusta ei edes otettu vastaan ja prosessioikeudellisia sääntöjä rikottiin. Aktivisti puolestaan hävisi juttunsa ja joutui maksamaan Ohlobystinin oikeudenkäyntikulut. Kansanedustaja Vitaly Milonovin monista rajun homovastaisista lausunnoista ei myöskään ole suostuttu aloittamaan rikostutkintaa.¹⁰²

Koska tietoa poliisin mahdollisesti tekemästä väkivallasta ei lähdeaineistosta suoraan löytynyt, on vaikea arvioida myöskään, saisiko LGBT-henkilö suojelua poliisin väkivaltaa vastaan. Ottaen huomioon, että suojelua saa vain satunnaisesti myöskään yksityishenkilöiden tekemää väkivaltaa vastaan, viranomaisen edustajan tekemän väkivallan kohteeksi joutuneen LGBT-ihmisen tilannetta ei voi pitää kovin hyvänä. Ihmisoikeuskommentojien mukaan poliisin tekemä kidutus on Venäjällä yleistä, ja sen suhteen vallitsee laaja rankaisemattomuus. Vaikka tämä liittyy poliisin toimintaan vankien kiduttamisessa esim. kuulusteluja varten, se ei anna erityisen vahvaa syytä uskoa, että myöskään poliisin pahoinpitelyihin seksuaalivähemmistöjä vastaan puututtaisiin.¹⁰³ Tuomioistuinten riippumattomuus on Venäjällä kyseenalainen. Vahvimmin tämä näkyy esimerkiksi poliittisissa oikeudenkäynneissä ja korkeiden virkamiesten tai näiden sukulaisten suojelussa, joten yhtäläisyyksiä ei kuitenkaan voi suoraan vetää LGBT-henkilöiden tilanteeseen.¹⁰⁴

⁹⁷ ILGA-Europe 05/2014, 138.

⁹⁸ ILGA-Europe, 05/2013, s. 184.

⁹⁹ Ibid, s. 190.

¹⁰⁰ LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014

¹⁰¹ HRW 12/2014, 60.

¹⁰² LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 39-40.

¹⁰³ Esim. OMCT 2.12.2012.

¹⁰⁴ Esim. USDOS 27.2.2014; Freedom House 12.6.2014; Freedom House 28.1.2015.

4.3.2. Tapaukset, joissa oikeuksia on suojeltu

Venäjän lainsäädännössä vihamotivaatio on raskauttava asianhaara tietyissä rikoksissa, muun muassa murha ja pahoinpitely. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ei ole erikseen mainittu, mutta laissa mainitaan ”yhteiskunnallinen ryhmä”, joka voisi tarkoittaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Viranomaiset eivät kuitenkaan koskaan sovelle tätä lainsäädäntöä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. LGBT-aktivistien mukaan lainsäädäntö on riittämätön, koska yhteiskunnallista ryhmää ei ole määritelty niin että siihen kuuluisi myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Oikeuslaitokset luottavat erilaisiin asiantuntijoihin määritellessään, ovatko LGBT-ihmiset sosiaalinen ryhmä, eivätkä nämä asiantuntijalausunnot yleensä ole seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen puolella.¹⁰⁵ Venäläinen LGBT-järjestö Vyhod/Coming Out tietää useista tapauksista, joissa syyttäjät ovat vaatineet rangaistusta ekstreemismirikoksista¹⁰⁶, kun kyse on ollut homovastaisesta väkivallasta. Oikeusistuimet ovat kuitenkin hylänneet syytteet, koska eivät pidä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä yhteiskunnallisena ryhmänä. Joskus asianajajat ovat pyytäneet oikeusistumia tuomitsemaan homovastaisen väkivallan viharikoksena, mutta eivät ole onnistuneet.¹⁰⁷

On sinänsä tapauksia, joissa seksuaalivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta on rangaistu. Kamtshatkan alueella kolme miestä, jotka olivat murhanneet homoseksuaalina pitämänsä miehen, tuomittiin pitkiin rangaistussiirtolatuomioihin (12 ½ vuotta, 10 ½ vuotta ja 9 vuotta, sen mukaan mikä kunkin rooli oli ollut tapauksessa). Tapauksessa oli harvinaista vakavien tuomioiden lisäksi myös se, että syyttäjät julkisesti sanoivat, että surman motiivina oli ollut uhrin seksuaalinen suuntautuminen. Tuomio tuli silti tavallisesta murhasta, ei viharikoksesta. Uhri oli Ozjornan lentokentän varajohtaja. Lähteistä ei ilmene, onko uhrin tavallista näkyvämpi asema vaikuttanut tuomion vakavuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvän motiivin esiintuomiseen. Tunnettu venäläinen LGBT-aktivisti Nikolai Aleksejev nousi esiin tiedotusvälineissä kommentoidessaan murhaa tuoreeltaan ja yhdistäessään tapauksen yhteiskunnassa vallitsevaan homovastaisuuteen.¹⁰⁸

Occupy Pedophilian väkivallasta homoseksuaaleja vastaan on syytetty vain muutamia kertoja, samoin muiden vastaavien ryhmien toiminnasta. Human Rights Watch tietää vain kaksi tapaus, joissa on ylipäättään esitetty syytteet, ja kaksi muuta joissa on aloitettu rikostutkinta. Seksuaalivähemmistöjen vastaista vihaa motiivina ei ole syytteissä pidetty raskauttavana asianhaarana, vaikka videot näyttävät selvästi, että hyökkääjät käyttivät homovastaista kieltä. Elokuussa 2013 Kamensk-Uralskyn erityisen brutaalin Occupy Pedophilia -haaran joidenkin jäsenten koiteihin tehtiin yllätyksratsia, jossa löytyi aseita, ja aloitettiin rikostutkinta. Osa epäillyistä on median tietojen mukaan pidätettynä, osa kotiarestissa.¹⁰⁹

Occupy Pedophilian perustaja Maxim Martsinkevitsh on tuomittu elokuussa 2014 Moskovassa siirtolais- ja ulkomaalaisvastaisista kommenteista 5 vuoden vankeuteen. Hänen homovastaista väkivaltaansa ei kuitenkaan ollut mukana syytteissä, vaikka siitä on paljon todistusaineistoa. Tuomiota lyhennettiin marraskuussa 2014 yli kahdella vuodella.¹¹⁰

¹⁰⁵ HRW 12/2014, 64–65.

¹⁰⁶ Venäjän ekstreemismiin vastainen lainsäädäntö koskee esimerkiksi terrorismia, väkivaltaisia viharikoksia ja vihapuhetta.

¹⁰⁷ HRW 12/2014, 65–66.

¹⁰⁸ RFE/RL 3.2.2014; BBC 3.2.2014; Reuters 3.6.2013; Moscow Times 4.6.2013.

¹⁰⁹ HRW 12/2014, 66–68.

¹¹⁰ HRW 12/2014, 68; RFE/RL 11.11.2014.

Jossain tapahtumissa, joissa LGBT-aktivisteja pidätettiin, myös heidän kimppuunsa hyökänneitä vastamielenosoittajia pidätettiin, tosin usein vasta väkivallan kestänyt jo jonkin aikaa, ja usein vähemmässä määrin kuin rauhanomaisia LGBT-mielenosoittajia.¹¹¹ On ollut LGBT-tapahtumia, joissa poliisi on suojellut osanottajia LGBT-vastaisten aktivistien väkivallalta ja uhkalta riittävässä määrin. Pietarissa syyskuussa 2013 ja heinäkuussa 2014 järjestetyissä tapahtumissa poliisi antoi riittävää suojelua ja esti vastamielenosoittajia hyökkäämästä LGBT-aktivistien kimppuun ja häiritsemästä tapahtumia.¹¹² 17.5.2013 Pietarissa pidettiin hyväksytty LGBT-kulkue, jonka erästä osanottajaa ammuttiin ja haavoitettiin. Ampuja sanoi kärsineensä uskovaisena, kun oli nähnyt iskulauseen ”Jeesus rakastaa miehiä ja naisia yhtä lailla”. Hänet tuomittiin oikeudessa, mutta hän sai vain vuoden mittaisen ehdollisen tuomion.¹¹³

Side by Side -elokuشافestivaalin järjestäjät ovat olleet tyytyväisiä poliisin toimintaan: poliisi tutki festivaaliin kohdistuneita pommiuhkauksia ja muuta häirintää huolellisesti, ja kohteli järjestäjiä ja vieraita asianmukaisesti. Poliisin toiminnan ansiosta festivaali voitiin pitää häirinnästä huolimatta. Yksi henkilö pidätettiin ja hän sai rikossyytteen festivaaliin kohdistuneesta pommiuhkauksesta. Muita ei tiettävästi ole pidätetty tai syytetty festivaaliin kohdistuneiden häiriöiden tiimoilta.¹¹⁴

4.4. Valtionjohdon ja poliitikkojen LGBT-vastaiset lausunnot ja toimet

Lähteistä valtiojohdon homovastaisuus välittyy myös. Monet maan poliittisen johdon edustajat ovat myös puhuneet LGBT-oikeuksia vastaan, alkaen presidentti Vladimir Putinista ja jatkuen muun muassa ulkoministerin erityisedustajaan Konstantin Dolgoviin ja lapsioikeusasiamies Pavel Astahoviin. Venäjän johto esittää seksuaalivähemmistöt turmeltuneena länsimaiden vaikutuksena. Usein johtajat, myös Putin, yhdistävät homoseksuaalit pedofiileihin, mikä ihmisoikeuskommenttien mukaan rohkaisee homovastaisuutta ja väkivaltaisia hyökkäyksiä. Kansainväliseen kritiikkiin Putin ja muut johtajat ovat kuitenkin vastanneet väittämällä, että seksuaalivähemmistöillä on samat oikeudet kuin muillakin eikä heitä syrjitä Venäjällä.¹¹⁵ Venäjä on myös kansainvälisissä yhteyksissä kyseenalaistanut, koskevatko ihmisoikeudet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajia. Venäjä on profiloitunut muun muassa YK:ssa ”perinteisten arvojen” puolestapuhujana.¹¹⁶

LGBT-vastaisista poliitikoista monissa lähteissä nousee esiin etenkin pietarilainen poliitikko Vitali Milonov, joka tunnetaan voimakkaasta homovastaisuudestaan. Milonov on homopropagandalain pietarilaisen version takana, ja esimerkiksi Moscow Timesin mukaan Milonov sanoo lain osoittavan, mitä venäläiset arvostavat.¹¹⁷ Muiden lainsäätäjien mainitaan vaatineen, että homoseksuaalit pitäisi mm. sulkea ulos valtion työpaikoista, pakottaa psykiatriseen hoitoon tai karkottaa maasta.¹¹⁸ Milonov on myös muun muassa häirinnyt LGBT-kulttuurifestivaali QueerFestin avajaisia vuonna 2013 yhdessä nationalistiakivistien kanssa, ja käyttänyt homofobisia ja nationalistisia haukkumasanoja festivaalin osallistujia ja vapaaehtoisia vastaan. Milonov on myös muun muassa kutsunut homoseksuaalisuutta yhtä vastenmieliseksi kuin murha. Aktivistit ovat yrittäneet saada Milonovia syytetyksi vihapuheesta, mutta turhaan.¹¹⁹

LGBT-oikeuksia puolustavia poliitikkoja ei juuri ole tiedossa. Esimerkiksi ns. homopropagandalaki ei duumassa saanut yhtään vastustavaa ääntä, ja ainoastaan yksi edustaja pidättäytyi ää-

¹¹¹ HRW 12/2014, 46-52.

¹¹² Ibid., s. 50.

¹¹³ FIDH/ADC 2/2014.

¹¹⁴ HRW 12/2014, s. 55-56.

¹¹⁵ ILGA-Europe, 5/2014; HRW 12/2014 s. 22-25; HRW 4.2.2014.

¹¹⁶ Global Post / Lokshina, 26.4.2012; Article 19, 7.3.2013.

¹¹⁷ The Moscow Times, 29.6.2014.

¹¹⁸ France24, 12.6.2013.

¹¹⁹ ILGA-Europe, 05/2014.

nestämistä: muutenkin voimakkaasti hallitusta vastustava Ilja Ponomarev, joka on sittemmin joutunut lähtemään Venäjältä kieltäytyttyään äänestämästä Krimin Venäjään liittämisen puolesta.¹²⁰

Ajoittain valtiojohtajat esittävät etenkin kansainvälisissä yhteyksissä myös suvaitsevaisia mielipiteitä, mutta vaikuttaa todennäköiseltä, että niiden tarkoitus on lähinnä antaa Venäjästä hyvä kuva ulospäin, sillä niitä ei ole vielä seurannut politiikan muuttuminen. Valtio-omisteisen Rossiskaja Gazetan julkaisema, englanninkielinen lehti Russia Beyond the Headlines kertoi helmikuussa 2015 dokumentista, jossa Vladimir Putin oli puhunut suvaitsevaisuuden puolesta seksuaalivähemmistöjä kohtaan. RBTH:ta pidetään lännessä Venäjän propagandalehtenä, joka pyrkii vaikuttamaan länsimaiden mielikuviin Venäjästä. Artikkelit ruotii Venäjän LGBT-lainsäädäntöä ja asenneilmapiiriä kriittisinkin sananpainoin. Siinä haastatellaan LGBT-aktivisti Nikolai Aleksejevia, jonka mukaan Venäjän viranomaisilla on syynsä pehmentää LGBT-retoriikkaansa. Venäjä isännöi jalkapallon MM-kisoja vuonna 2018, ja kun LGBT-oikeudet nousivat niin voimakkaasti kiistakappaleeksi Sotšin olympialaisten myötä, Venäjän johto ei halua tämän aiheen hallitsevan keskustelua enää jalkapallokisoiden aikaan. Venäjän olisi siis imagosyistä muutettava virallista LGBT-retoriikkaa.¹²¹

Kiinnostavana voi pitää, että valtiollisessa lehdessä arvioitiin LGBT-politiikkaa kriittisesti ja päätettiin ääneen LGBT-aktivisti, ja häntä käsiteltiin neutraalisti. Pelkästään tämän artikkelin perusteella ei kuitenkaan voi sanoa, onko kyse muusta kuin pyrkimyksestä vaikuttaa ulkomaisten yleisöjen käsitykseen Venäjän suhtautumisesta LGBT-asioihin. Etenkin on liian aikaista arvioida, onko tuolla Putinin yksittäisellä lausunnolla jatkossa tosiasiallista vaikutusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin ja tilanteeseen.

4.5. Koulutustehtävissä työskentelevien irtisanomiset ja painostukset

Viime aikoina useat erilaisissa koulutuksen tehtävissä, kuten opettajana, kunnan nuorisokeskuksen työntekijänä tai yliopistossa työskennelleet seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat tai LGBT-myönteiset ihmiset ovat menettäneet työnsä suuntautumisensa tai mielipiteidensä ja aktivisminsa vuoksi. Joko heidät on irtisanottu, he ovat eronneet itse painostuksen vuoksi tai heidän työsopimustaan ei ole jatkettu. Lähes kaikissa tapauksissa on vedottu homopropagandalakiin. Työn menettämistä on yleensä edeltänyt yksityishenkilöiden aloittama loanheittokampanja kyseistä henkilöä vastaan. Joissain tapauksissa työnantaja on aiemminkin tiennyt henkilöiden LGBT-aktivismista, eikä sitä ole ennen vuotta 2014 pidetty ongelmana. Lisäksi on ollut painostustapauksia, jotka eivät ole johtaneet työn menettämiseen tai joissa päätöstä on muutettu valitusprosessin myötä.¹²²

4.6. Transihmisten henkilöllisyysasiakirjoihin liittyvät ongelmat

Transihmiset (transsukupuoliset, transvestiitit ja muut sukupuoli-identiteetiltään valtaväestöstä poikkeavat) kohtaavat viranomaisilta erityisiä ongelmia pyrkiessään saamaan henkilöllisyysasiakirjansa ja juridisen henkilöllisyytensä vastaamaan omaa sukupuoltaan. Vaikka laissa onkin taattu transsukupuolisille ihmisille oikeus vaihtaa nimensä ja henkilöllisyysasiakirjansa siihen sukupuoleen, jota kokevat olevansa, tähän ei ole säädetty menettelyä eikä vaaditun asiakirjan määrättyä muotoa. Niinpä maistraatit usein kieltäytyvät muuttamasta sukupuolta rekistereihin, vaativat määrämuotoista lääketieteellistä todistusta vaikka muotoa ei ole virallisesti määrätty, tai

¹²⁰ Business Insider, 11.3.2015.

¹²¹ Russia Beyond the Headlines, 16.2.2015.

¹²² HRW 12/2014, 71-75.

vaativat enemmän lääketieteellisiä todisteita tai sukupuolenkorjausleikkauksia, vaikka laki ei niitä todellisuudessa vaadi. Esimerkiksi leikkaukset eivät aina ole mahdollisia terveydellisistä tai rahallisista syistä, tai niihin voi liittyä kohtuuttomia vaikeuksia, eikä laissa niitä sinänsä vaadita. Silti oikeusistuimet ja maistraatit usein käytännössä vaativat niitä. Silti hakemukset saatetaan hylätä. Ilman heidän oikeaa sukupuoli-identiteettiään osoittavia henkilöllisyysasiakirjoja transihmiset kohtaavat syrjintää mm. terveydenhuoltoon ja koulutukseen pääsyssä sekä asuntojen ja töiden saamisessa, koska heidän sukupuolensa ei vastaa henkilöllisyysasiakirjoihin merkittyä sukupuolta.¹²³

5. ALUEELLISIA EROJA

Julkisissa lähteissä ei kerrota kovin paljon mahdollisista alueellisista eroista suhtautumisessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Jonkin verran kuitenkin esiintyy tietoja, joiden mukaan tilanne on vaikeampi pienissä kaupungeissa ja ylipäättään Pietarin ja Moskovan ulkopuolella. Inter Press Servicen vuonna 2013 haastattelema aktivisti kertoo, että jopa suurissa kaupungeissa LGBT-ihmiset pelkäävät suudella tai pitää samaa sukupuolta olevaa kumppania kädestä julkisella paikalla. Pienessä kaupungissa tai maaseudulla seksuaalinen suuntautuminen on pidettävä salassa, tai voi jopa tulla tapetuksi.¹²⁴ Suomen Setan puheenjohtajan Aija Salon mukaan Venäjällä on paljon takamaata, jossa tukea seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille ei ole saatavilla. Pietarissa ja Moskovassa on paljon kansainvälisiä järjestöjä ja suurlähetystöjä, ja niissä tuen saaminen on helpompaa.¹²⁵

Väkivaltatapauksia seksuaalivähemmistöjä kohtaan on lähteiden mukaan tapahtunut monilla eri alueilla. Sen enempää Pietarin ja Moskovan kaltaiset suurkaupungit kuin pienemmät ja kaukaisemmat alueetkaan eivät ole säästyneet väkivallalta. Viime aikojen raaimmat murhat, vuonna 2013 Volgogradissa ja Kamtshatkan alueella tapahtuneet murhat, ovat sijoittuneet konservatiivisille Kaukasian ja idän alueille. Useimmat järjestöt ja merkittävät LGBT-tapahtumat sijoittuvat suuriin kaupunkeihin, etenkin Pietariin ja Moskovaan.¹²⁶

Seksuaalisuuteen liittyviä aiheita tutkiva sosiologi Alexander Kondakov kertoo, että mielipidetiedusteluissa etenkin Venäjän luoteinen alue, johon Pietari kuuluu, näyttäytyy muita alueita suvaitsevaisempana. Vuonna 2007 tehdyssä kyselyssä siellä oli suurin osuus ihmisiä, joiden mukaan seksuaalivähemmistöt tulisi jättää rauhaan, 46 % vastauksista. Keskinen alue, johon Moskova kuuluu, oli taas kyselyssä kielteisin; Kondakovin analyysistä ei ilmene, mistä tämä johtuu, kun toisaalta 2000-luvuilla tehdyissä kyselyissä suuret kaupungit ovat yleisesti ottaen olleet suvaitsevaisimpia seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Kesken alueen lisäksi konservatiivisimpia ovat eteläinen alue ja Siperian alue. Sekä suurissa kaupungeissa että pienissä kylissä asenteet ovat melko jyrkästi jakautuneet: näissä molemmissa suurimmat vastausryhmät ovat kannattaneet joko liberaaleinta vaihtoehtoa eli homoseksuaalien jättämistä rauhaan tai konservatiivisinta vaihtoehtoa eli homoseksuaalisuuden kriminalisointia.¹²⁷

¹²³ USDOS 27.2.2014; LGBT Organization "Coming Out" et al, 2.5.2014, s. 23-26.

¹²⁴ IPS 18.9.2013.

¹²⁵ HS 20.1.2015 (2).

¹²⁶ ILGA-Europe 05/2014, s. 139.

¹²⁷ Kondakov, 20.6.2013.

6. RISKIRYHMÄT: KEIHIN ONGELMAT KOHDISTUVAT?

Lähteiden mukaan esimerkiksi seuraavanlaiset henkilöt ovat joutuneet seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan väkivallan, syrjinnän tai muun vainon kohteeksi:

- LGBT-aktivistit
- näkyvästi homoseksuaaliset tai transsukupuoliset henkilöt; etenkin transnaiset (miehenä syntyneet mutta naiseksi itsensä kokevat) näyttävät joutuvan vakaviin ongelmiin
- valheellisiin treffi-ilmoituksiin vastanneet miehet ja pojat
- jollekulle seksuaalisuudestaan kertoneet henkilöt¹²⁸

Vaikka LGBT-aktivistit näyttävät olevan erityisesti huomion kohteena, lähteissä kerrottiin myös useista väkivallan kohteeksi joutuneista, jotka eivät olleet millään tavalla tunnettuja tai eivät olleet LGBT-aktivisteja. Vainotuksi joutumisessa näyttää olevan olennaista vain se, että henkilön identiteetti tavalla tai toisella selviää siihen vihamielisesti suhtautuvalle. Tähän riittää esimerkiksi poikkeava, seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön yhdistettävä ulkonäkö tai pukeutuminen, tai suuntautumisestaan tai identiteetistään kertominen. Human Rights Watchin raportissa mainitaan useita tyypillisen homoseksuaalisesti pukeutuneita miehiä tai transnaisia, jotka ovat joutuneet väkivallan kohteeksi. Venäläiset LGBT-järjestöt kertovat myös esimerkiksi lesboparista, joka joutui tuntemattoman miehen pahoinpitelemäksi metrossa. Mies syytti heitä siitä, että he eivät näyttäneet riittävän naisellisilta eivätkä esimerkiksi käyttäneet hameita.¹²⁹

Muunlaiset ongelmat, kuten mielenosoitusten kieltäminen ja muu ilmaisunvapauden rajoittaminen, koskevat erityisesti LGBT-aktivisteja, jotka näitä vapauksia pyrkivät käyttämään.¹³⁰ Henkilöt, jotka ovat muuten poliittisesti aktiivisia, saattavat joutua viranomaisten huomion kohteeksi sekä aktivismin että homoseksuaalisuuden vuoksi. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeuksia tukeva bloggaaja Andrei Martshenko, joka oli kommentoinut Ukrainan sotaa Ukraina-myönteisesti, oli joutunut FSB:n ratsian ja kuulustelun kohteeksi. Hän kertoi tiedotusvälineille, että jo ennen tätä FSB oli kuulusteluissa syyttänyt häntä aikomuksesta luoda ”homojen terroristinen alamaailma”.¹³¹

Erään analyysin mukaan etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat voivat olla muita LGBT-ihmisiä ahtaammalla, viitaten Martshenkon ukrainalaistaustaan ja juutalaistaustaiseen journalistiin Masha Gesseniin.¹³² Tämä arvio on kuitenkin jäänyt lähdeaineistossa yksittäistapaukseksi, joten on vaikea arvioida, kuinka paljon etnisellä taustalla on merkitystä. Tosin samat tahot, jotka vastustavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, ovat myös yleensä voimakkaan nationalistisia.

Väkivallan kohteeksi näyttää siis voivan joutua kuka tahansa, jonka seksuaalisuus tai sukupuoli-identiteetti selviää LGBT-vastaiselle ihmiselle tai ryhmälle. Toinen kysymys on se, onko jotain eroa siinä, kuka todennäköisimmin saa viranomaisilta suojelua. Kuten aiemmin on tullut ilmi, viranomaisten tarjoama suojelu on hyvin satunnaista ja usein riittämätöntä. Monesti viranomaiset eivät puutu LGBT-ihmisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja syrjintään, tai puuttumiskeinot ovat lieviä eivätkä tuomitut kärsi kovin ankaraa rangaistusta.

Useimmiten viranomaisten tarjotessa suojelua kyse on ollut erityisen näkyvästä tapahtumasta, tunnetusta henkilöstä tai julkisesta painostuksesta.¹³³ Tämä antaa syytä epäillä, että tuntemat-

¹²⁸ Tapauksia esim. HRW 12/2014, LGBT Network et al. 07/2014; FIDH/ADC 2/2014.

¹²⁹ LGBT Organization ”Coming Out” et al, 2.5.2014, s. 38.

¹³⁰ Amnesty International, 25.2.2015.

¹³¹ The Moscow Times, 29.8.2014; Pink News, 5.9.2014.

¹³² dot429, 2.9.2014.

¹³³ Näitä tapauksia selostettu luvussa 4.3, lähteenä etenkin HRW 12/2014.

tomat henkilöt ovat todennäköisesti huonommassa asemassa viranomaisten suojelun saamisessa, vaikka tunnetut henkilöt voivat alun perin vetää enemmän kielteistä huomiota puoleensa. On tosin vaikea arvioida, saadaanko julkisuudessa olevien henkilöiden tapauksista ja heidän saamastaan suojelusta vain todennäköisemmin tietoa.

Kokonaisuudessaan nykyisin saatavilla olevien tietojen pohjalta ei voi arvioida kovin tarkasti, miten hyvin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt saavat viranomaisten suojelua ja saavatko tietyt ryhmät todennäköisemmin suojelua kuin toiset. Koska rikoksia tällä perusteella ei tilastoida eikä syytteissä ja tuomioissa yleensä mainita tätä perustetta, kattavia tietoja ei ole saatavilla, vaan arviot perustuvat mediassa ja LGBT- ja ihmisoikeusjärjestöjen raporteissa mainittuihin yksittäistapauksiin, ja niiden yleispätevyyttä on vaikea arvioida. Joka tapauksessa ongelmia saavat niin tunnetut kuin tuntemattomatkin henkilöt: yksinkertaisesti kuka tahansa, jonka seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai LGBT-aktivismi on joidenkin LGBT-vastaisten ihmisten tiedossa, voi joutua kärsimään väkivaltaa, syrjintää tai halventavaa kohtelua. Järjestöjen ja tiedotusvälineiden tietojen perusteella viranomaisten tarjoama suojelu on useimmiten puutteellista. Tiettyjä riskiryhmiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen joukossa ei pysty lähteiden perusteella varmasti osoittamaan, vaan kaikki ovat periaatteessa yhtäläisessä vaarassa, jos asia tulee väärin henkilöiden tietoon. Aktivismi ja helposti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin yhdistettävä ulkonäkö, käytös ja pukeutuminen ovat kuitenkin eräitä altistavia tekijöitä.

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkittujen lähteiden perusteella yksityisiltä henkilöiltä tullut väkivalta, vihapuhe ja syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan on melko yleistä, ja viranomaisilta saa vain harvoin tehokasta suojelua. Virallisia tietoja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta ja muusta uhasta ei kuitenkaan ole saatavilla, joten ilmiön laajuutta ei pysty arvioimaan tarkasti. Tilannetta seuraavien LGBT- ja ihmisoikeusjärjestöjen mukaan väkivalta ja kielteinen suhtautuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ovat pahentuneet viime vuosina, etenkin vuonna 2013 säädetyn valtakunnallisen homopropagandalain voimaantulon myötä.

LGBT-järjestöjen ja muiden ihmisoikeusjärjestöjen mukaan viranomaiset eivät suojele seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä riittävästi ja tehokkaasti, ja monet eivät edes uskalla kääntyä poliisin puoleen tai pitävät sitä hyödyttömänä. Väkivaltaan syyllistyneitä yksilöitä tai ääriryhmiä ei tutkita ja tuomita, tai rangaistukset ovat suhteettoman lieviä. Yksittäistapauksissa suojelua on voitu antaa, ja joskus rikolliset on tuomittu ankariinkin rangaistuksiin, mutta nämä tapaukset eivät lähdeaineiston perusteella ole yleisiä. Paljon yleisempiä ovat tapaukset, joissa suojelua ei saa tai se on riittämätöntä. Myöskään LGBT-tapahtumia ei suojella riittävästi ääriryhmien väkivallalta, vaikka onkin yksittäisiä tapahtumia, joita viranomaiset ovat suojelleet asianmukaisesti ja mahdollistaneet niiden onnistuneen kulun.

Homopropagandalain merkittävin vaikutus on yleisen ilmapiirin ja asenteiden muuttuminen kielteisemmäksi ja väkivaltaisemmaksi. Lisäksi se hankaloittaa LGBT-tapahtumien järjestämistä, sillä viranomaiset usein kieltävät tapahtumia tähän lakiin vedoten. Lain varsinainen soveltaminen sitä rikkovien yksilöiden tai organisaatioiden sakkotuomiolla on sen sijaan harvinaisempaa, ja lain tärkein vaikutus näyttääkin olevan pelotevaikutus ja yleisen LGBT-vastaisuuden lisääminen. Lain vaikutukset kohdistuvat myös nuoriin ja lapsiin, joita sen on tarkoitus suojella, kun sen myötä LGBT-nuorten neuvonta ja tukipalvelut voidaan katsoa laittomiksi.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteessa ei ole aktivistien kertomien tietojen mukaan tapahtunut parannuksia. Tuoreista tapauksista esimerkiksi Deti-404:n perustajan sakkotuomio ja sivuston sulkemisen uhka osoittaa, että homopropagandalaki edelleen vaikeuttaa seksuaali-

ja sukupuolivähemmistöjen suojelua ja auttamista eikä viranomaisten suhtautuminen näytä muuttuneen.

Suomen ja muiden länsimaiden on siis jatkossakin tarpeen varautua Venäjältä tuleviin LGBT-turvapaikanhakijoihin. Mikäli tilanne jatkuu nykyisen kaltaisena, on jopa syytä varautua heidän määränsä lisääntymiseen. Venäjän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskeva maatieto on syytä pitää kattavana ja ajantasaisena, jotta hakemukset saavat mahdollisimman asiantuntevan käsittelyn.

LÄHTEET

360°, 21.3.2015. Les jours de “Enfants-404” sont comptés.

<http://360.ch/blog/magazine/2015/03/les-jours-de-enfants-404-sont-comptes/> (käyty 24.3.2015)

Advocate.com, 25.4.2014. Antigay protesters disrupt the opening of LGBT youth film in Moscow. <http://www.advocate.com/world/2014/04/25/antigay-protesters-disrupt-showing-lgbt-youth-film-moscow> (käyty 23.1.2015)

Amnesty International, 11.10.2014. 'My freedom defends yours': Propaganda and truth about homophobia in Russia. <http://www.amnesty.org/en/news/my-freedom-defends-yours-propaganda-and-truth-about-homophobia-russia-2014-10-11> (käyty 21.1.2015)

Amnesty International, 06/2014. *A right, not a crime: Violations of the right to freedom of assembly in Russia*. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR46/028/2014/en/14993a89-4712-4e31-ab52-996fb5650831/eur460282014en.pdf> (käyty 21.1.2015)

Angloinfo: LGBT groups and events in Russia. <http://russia.angloinfo.com/family/lgbt/lgbt-groups-events/> (käyty 1.4.2015)

Article 19, 3.7.2013. *Russia: Sixty LGBT activists arrested as propaganda law is adopted*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/51d5565a4.html> (käyty 3.2.2015)

Article 19, 7.3.2013. *Traditional values? Attempts to censor sexuality. Homosexual propaganda bans, freedom of expression and equality*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/513da4692.html> (käyty 2.2.2015)

BBC News, 3.2.2014. Russia jails three for murder in homophobia case. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26020058> (käyty 17.3.2015)

BBC News, 17.1.2014. Homophobia spreads in Russian media. <http://www.bbc.com/news/world-europe-25778272> (käyty 9.4.2015)

BBC News, 13.8.2013. Q & A: Gay rights in Russia. <http://www.bbc.com/news/world-europe-23604142> (käyty 22.1.2015)

Business Insider, 11.3.2015. The Russian lawmaker kicked out of the country speaks out about Putin, Snowden, and a Russian collapse. <http://www.businessinsider.sg/ilya-ponomarev-interview-2015-3/> (käyty 18.3.2015)

Coming Out: Home page of site St. Petersburg LGBT organization Coming Out.
<http://comingoutspb.com/en/en-home> (käyty 1.4.2015)

dot429, 2.9.2014. LGBT, Ukrainian and Jewish activists in Russia under the microscope.
<http://dot429.com/articles/5007-lgbt-ukrainian-and-jewish-activists-in-russia-under-the-microscope> (käyty 23.1.2015)

Ennis, Stephen / BBC Blogs, 13.3.2013. Russian media at odds with new anti-gay law.
<http://www.bbc.co.uk/blogs/collegeofjournalism/entries/8c864df6-0d84-3b21-ae49-33663e471d63> (käyty 22.1.2015)

FIDH/ADC, 2/2014. Russia 2012-2013: Attack on Freedom.
https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_russie_2012-2013_uk-ld_1_.pdf (käyty 2.2.2015)

France24, 12.6.2013. Russian lawmakers approve anti-gay bill in 436-0 vote.
http://www.france24.com/en/20130612-russian-lawmakers-approve-anti-gay-bill-436-0-vote/#./?&_suid=142666647851207907402429416523 (käyty 18.3.2015)

Freedom House, 28.1.2015. Freedom in the World 2015 – Russia. Osoitteessa:
http://www.ecoi.net/local_link/295274/416294_en.html (käyty 12.3.2015)

Freedom House, 12.6.2014. Nations in Transit 2014 – Russia. Osoitteessa:
http://www.ecoi.net/local_link/277855/394184_en.html (käyty 12.3.2015)

Gessen, Masha / The Guardian – Comment is Free, 1.8.2013. *As a gay parent, I must flee Russia or lose my children.* <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/aug/11/anti-gay-laws-russia> (käyty 3.2.2015)

The Guardian, 10.8.2013. Gay Russian teens communicate in secret to avoid law on 'propaganda'. <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/10/gay-russian-teens-avoid-propaganda-law> (käyty 23.1.2015)

Foreign and Commonwealth Office, 21.1.2015. Russia – Country of Concern.
<https://www.gov.uk/government/publications/russia-country-of-concern/russia-country-of-concern> (käyty 24.3.2015)

Helsingin Sanomat, 20.1.2015 (1). Kutistettua elämää.
<http://www.hs.fi/kotimaa/a1421727587296> (käyty 21.1.2015)

Helsingin Sanomat 20.1.2015 (2). Venäläishomot hakevat entistä useammin turvapaikkaa myös Suomesta. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1421727529151> (käyty 21.1.2015)

HRW - Human Rights Watch: Government against Rights Groups, 18 January 2015 (saatavilla ecoi.net)
http://www.ecoi.net/local_link/294677/415562_en.html (käyty 22.1.2015)

HRW - Human Rights Watch, 4.12.2014. *Human Rights Climate Unrecognizable from a Decade Ago.* Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/292139/412730_en.html (käyty 15.1.2015)

HRW – Human Rights Watch, 12/2014. *License to Harm: Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia.*

http://www.ecoi.net/file_upload/1002_1418843959_russia1214-forupload-2.pdf (käyty 15.1.2014)

HRW - Human Rights Watch, 30.6.2014. Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination. Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/279241/395979_en.html (käyty 22.1.2015)

HRW – Human Rights Watch, 4.2.2014. Russia: Sochi games highlight homophobic violence. <http://www.hrw.org/news/2014/02/03/russia-sochi-games-highlight-homophobic-violence> (käyty 22.1.2015)

ILGA-Europe, 6/2014. Legal summary in details on Russia. http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/russia/legal (käyty 13.3.2015)

ILGA-Europe, 5/2014. *Annual Review 2014*, s. 138-146. http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1406706221_ilga1.pdf (käyty 15.1.2015)

ILGA-Europe, 5/2013 (1). Russia – Score Sheets by Country – Rainbow Europe Package 2013. http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe/rainbow_europe_package_2013/score_sheet/russia (käyty 22.1.2015)

International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), 5/2013 (2). *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People - 2013 : Russia*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/5195f1250.html> (käyty 4.2.2015)

Infos LGBT, 22.3.2015. Russie : « Deti-404 » le site qui vient en aide aux jeunes LGBT Russes est menacé. <http://infoigbt.com/2015/03/22/russie-deti-404-le-site-qui-vient-en-aide-aux-jeunes-lgbt-russes-est-menace/> (käyty 24.3.2015)

Inter Press Service (IPS), 15.3.2015. Mixed prospects for LGBT rights in Central and Eastern Europe. <http://ipsnews.net/2015/03/mixed-prospects-for-lgbt-rights-in-central-and-eastern-europe> (käyty 16.3.2015)

Inter Press Service (IPS), 18.9.2013. Homosexuals cornered in Russia. <http://www.ipsnews.net/2013/09/homosexuals-cornered-in-russia/> (käyty 27.11.2013)

Kochetkov, Igor / openDemocracy, 22.8.2012. Pride, prejudice – just “don’t say gay” in Russia. <https://www.opendemocracy.net/od-russia/igor-kochetkov/pride-prejudice-%e2%80%94-just-%e2%80%99don%e2%80%99t-say-gay%e2%80%99-in-russia> (käyty 3.2.2015)

Kondakov, Alexander / openDemocracy, 20.6.2013. Do Russians give a damn about homosexuality? <https://www.opendemocracy.net/od-russia/alexander-kondakov/do-russians-give-damn-about-homosexuality> (käyty 13.3.2015)

LGBT Organization “Coming Out”, Transgender Legal Defence Project (Rainbow Foundation) Russian LGBT Network, 2.5.2014. Alternative report: Implementation of the International Covenant on Civil and Political Rights in the Russian Federation: Sexual Orientation and Gender Identity Issues. <http://lgbtnet.ru/en/content/alternative-report-implementation-international-covenant-civil-and-political-rights-russian> (käyty 28.2.2015)

Lokshina, Tanya / Global Post. Russia: Is wearing a pink triangle a crime? <http://www.globalpost.com/dispatches/globalpost-blogs/commentary/russia-wearing-pink-triangle-crime> (käyty 4.2.2015)

The Moscow Times, 2.2.2015. Russia blacklists LGBT teen online support group. <http://www.themoscowtimes.com/article.php?id=515274> (käyty 24.3.2015)

The Moscow Times, 18.11.2014. Watchdog to bring charges against Russian LGBT teens support group. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/watchdog-to-bring-charges-against-founder-of-lgbt-teens-support-group/511326.html> (käyty 23.1.2015)

The Moscow Times, 29.8.2014. Russian blogger says interrogated for creating 'gay terrorist underworld'. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russian-blogger-says-interrogated-for-creating-gay-terrorist-underworld/506134.html> (käyty 23.1.2015)

The Moscow Times, 29.6.2014. Russia's 'gay propaganda' law one year on. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russias-gay-propaganda-law-one-year-on/502697.html> (käyty 23.1.2015)

The Moscow Times, 18.6.2014. Directors of LGBT film summoned by Moscow prosecutors. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/directors-of-lgbt-film-summoned-by-moscow-prosecutors/502160.html> (käyty 23.1.2015)

The Moscow Times, 4.6.2013. Gay rights activist calls for tolerance after new murder. <http://www.themoscowtimes.com/news/article/gay-rights-activist-calls-for-tolerance-after-new-murder/480970.html> (käyty 17.3.2015)

Pink News, 5.9.2014. Russian blogger accused of starting a 'gay terrorist underworld' by security services. <http://www.pinknews.co.uk/2014/09/05/russian-blogger-accused-of-starting-a-gay-terrorist-underworld-by-security-services/> (käyty 23.1.2015)

OMCT – World Organisation Against Torture, 2.12.2012. Igor Kalyapin: Ten portraits against torture and impunity. <http://www.omct.org/human-rights-defenders/events/2012/12/d22055/> (käyty 12.3.2015)

Pew Research Center, 4.6.2013. The global divide on homosexuality. <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/> (käyty 13.3.2015)

Pink News, 12.3.2013. Poll: Almost a quarter of Russians want 'compulsory treatment' for gays and 5% think gay people should be 'liquidated'. <https://www.pinknews.co.uk/2013/03/12/poll-almost-a-quarter-of-russians-want-compulsory-treatment-for-gays-and-5-think-gay-people-should-be-liquidated/> (käyty 13.3.2013)

Reuters, 3.6.2013. Gay man killed in Russia's second suspected hate crime in weeks. <http://uk.reuters.com/article/2013/06/03/uk-russia-killing-gay-idUKBRE9520A120130603> (käyty 17.3.2015)

RFE/RL – Radio Free Europe/Radio Liberty. 8.1.2015. Russia disqualifies transgender people from driving. <http://www.rferl.org/content/russia-driving-transgender/26783625.html> (käyty 8.1.2015)

RFE/RL - Radio Free Europe/Radio Liberty, 26.11.2014. Russian LGBT Activist Asks For Asylum In Germany. http://www.ecoi.net/local_link/291410/411934_en.html (käyty 22.1.2015)

RFE/RL - Radio Free Europe/Radio Liberty, 25.11.2014. Russian LGBT Activist Seeks Asylum In Germany. Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/291254/411740_en.html (käyty 22.1.2015)

RFE/RL - Radio Free Europe/Radio Liberty, 18.11.2014. LGBT Teen Support Group To Be Charged In Russia. http://www.ecoi.net/local_link/290831/411244_en.html (käyty 22.1.2015)

Radio Free Europe/Radio Liberty, 11.11.2014. *Russian court shortens prison term for antigay ultranationalist*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/548ea87c6.html> (käyty 2.2.2015)

RFE/RL - Radio Free Europe/Radio Liberty, 19.9.2014. Gay Rights Event Attacked In St. Petersburg. Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/286601/404904_en.html (käyty 22.1.2015)

RFE/RL - Radio Free Europe/Radio Liberty, 4.9.2014. Russian Activist Seeks Spain Asylum, Citing Threats. Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/285617/403209_en.html (käyty 22.1.2015)

Radio Free Europe/Radio Liberty, 6.2.2014. *Russia reverses decision to punish teen for 'gay propaganda'*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/5331451c3.html> (käyty 2.2.2015)

Radio Free Europe/Radio Liberty. 3.2.2014. *Three jailed in Russia for killing man they believed was gay*. Osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/533144eb14.html> (käyty 3.2.2015)

Radio Free Europe / Radio Liberty, 21.10.2013. Russian draft bill banning gay parenting withdrawn. <http://www.rferl.org/content/russia-draft-bill-gay-parents/25143078.html> (käyty 1.4.2015)

Russian LGBT Network. <http://www.lgbtnet.ru/en> (käyty 1.4.2015)

Russian LGBT Network, 25.3.2015. Elena Klimova was found not guilty again. But what's next? <http://www.lgbtnet.ru/en/content/elena-klimova-was-found-not-guilty-again-whats-next> (käyty 1.4.2015)

Russian LGBT Network, 23.1.2015. Elena Klimova if found guilty of "propaganda of homosexuality among minors. Is it illegal to help LGBT minors now? <http://www.lgbtnet.ru/en/content/elena-klimova-if-found-guilty-propaganda-homosexuality-among-minors-it-illegal-help-lgbt> (käyty 3.2.2015)

Russia Beyond the Headlines, 16.2.2015. Do Putin's comments mark a turning-point for LGBT rights in Russia? http://rbth.co.uk/society/2015/02/16/do_putins_comments_mark_a_turning-point_for_lgbt_rights_in_russia_43759.html (käyty 24.3.2015)

Russia Today, 2.8.2013. Gay rights in Russia: Facts and myths. <http://rt.com/news/russia-gay-law-myths-951/> (käyty 13.3.2015)

Russia Today, 12.3.2013. Vast majority of Russians oppose gay marriage and gay pride events – poll. <http://rt.com/politics/most-russians-oppose-gay-marriage-and-gay-pride-events-poll-140/> (käyty 13.3.2015)

Seddon, Max / BuzzFeed, 17.11.2014. Russia charges LGBT teen support group for 'gay propaganda'. <http://www.buzzfeed.com/maxseddon/russia-charges-lgbt-teen-support-group-for-gay-propaganda#.gvvm0BONJ> (käyty 23.1.2015)

St Petersburg Times, 25.1.2015. Russian LGBT activist fined for disseminating 'gay propaganda'. <http://www.sptimes.ru/story/41686> (käyty 24.3.2015)

St Petersburg Times, 6.8.2014. St Petersburg LGBT activist detained after solo protest. <http://sptimes.ru/story/40468?page=1#top> (käyty 3.2.2015)

USDOS - US Department of State, 27.2.2014. Country Report on Human Rights Practices 2013 – Russia. Osoitteessa: http://www.ecoi.net/local_link/270638/386080_en.html (käyty 2.2.2015)

World Organisation Against Torture, 21.3.2014. Russian Federation: Discriminatory acts, including violations of the right to freedom of association and assembly, against members of the Russian LGBT Network. <http://www.omct.org/human-rights-defenders/urgent-interventions/russia/2014/03/d22607/> (käyty 23.1.2015)

World Organisation Against Torture, 4.10.2013. The defence of LGBTI rights in jeopardy. <http://www.omct.org/human-rights-defenders/statements/2013/10/d22397/> (käyty 27.11.2013)